Tarih ve Günce
Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 19 (2026/Yaz), ss. 177-218.
DOI: 10.5281/zenodo.21907704

Geliş Tarihi: 3 Haziran 2026
Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2026

Araştırma Makalesi/Research Article

Demokrat Parti Döneminde Teknokrat Bir Milletvekili: Ahmet Asım Tokuş, Siyasal Temsil ve Kalkınma (1950-1960)

Orkun M. ÇETİNDERE*

Öz

Bu çalışma, Demokrat Parti Antalya Milletvekili Ahmet Asım Tokuş'un 1950-1960 yılları arasındaki siyasal faaliyetlerini ve yerel kalkınma politikalarındaki rolünü incelemektedir. Yüksek mühendis olan Tokuş, Demokrat Parti döneminde Alanya'nın ulaşım, şehircilik, turizm ve altyapı dönüşümünde etkili olmuş; aynı zamanda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) kuruluş sürecinde aktif görev üstlenmiştir. Makalede, Tokuş'un teknik uzmanlığını siyasal faaliyetlerine nasıl yansıttığı ve Demokrat Parti döneminde yerel kalkınma politikalarının hangi araçlar üzerinden şekillendiği değerlendirilmektedir. Çalışma; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri-Tutanak Dergileri, dönemin yerel basını, hatıratlar ve süreli yayınlara dayanmaktadır. Özellikle Alanya'nın ilk yerel gazetesi olan Alanya Postası'nda yayımlanan haber ve yazılar, Tokuş'un faaliyetlerinin yerel kamuoyundaki yansımalarını ortaya koyması bakımından önemli veriler sunmaktadır.

Araştırma sonucunda, Ahmet Asım Tokuş'un yalnızca bir milletvekili olarak değil, Demokrat Parti döneminin taşra ölçeğindeki kalkınma ve modernleşme süreçlerinde etkili olan teknik kökenli siyasal aktörlerden biri olduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, yerel kalkınma girişimleri, teknik modernleşme

* Bilim Uzmanı, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yeni Yakın Çağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı, orkuncetindere@outlook.com, Orcid: 0009-0000-7451-1725.

ve siyasal temsil arasındaki ilişkinin 1960 askerî müdahalesine uzanan dönüşüm süreci içerisindeki yerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Asım Tokuş, Demokrat Parti, Alanya, Yerel Kalkınma, ODTÜ, Şehircilik.

A Technocratic Parliamentarian during the Democrat Party Era: Ahmet Asım Tokuş, Political Representation and Development (1950-1960)

Abstract

This study examines the political activities of Democratic Party Antalya Member of Parliament Ahmet Asım Tokuş between 1950 and 1960, with particular focus on his role in local development policies. As a civil engineer, Tokuş played an active role in the transformation of Alanya's transportation network, urban plânning, tourism infrastructure, and public works during the Democratic Party era. In addition to his regional initiatives, he also contributed to the establishment process of the Middle East Technical University (METU), one of Türkiye's most significant technical higher education projects. The article evaluates how Tokuş reflected his technical expertise in his political activities and how local development policies were shaped through technical and political actors during the Democratic Party period. The study is based on documents from the Presidential State Archives of the Republic of Türkiye, parliamentary proceedings of the Grand National Assembly of Türkiye, local newspapers, memoirs, and periodicals. In particular, the reports and articles published in Alanya Postası, the first local newspaper of Alanya, provide important insights into the local public perception of Tokuş's activities.

The study argues that Ahmet Asım Tokuş should be regarded not only as a parliamentarian but also as one of the influential technical-political actors involved in modernization and development processes at the local level during the Democratic Party era. In this respect, the article aims to contribute to the understanding of the relationship between local development initiatives, technical modernization, and political representation within the broader transformation process that culminated in the military intervention of 1960.

Keywords: Ahmet Asım Tokuş, Democratic Party, Alanya, Local Development, METU, Urbanization.

Giriş

Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçiş süreci, çoğunlukla merkezî siyaset, parti rekâbeti ve askerî müdahaleler çerçevesinde ele alınmıştır. Buna karşılık, Demokrat Parti (DP) döneminde yerel kalkınma süreçlerinde etkili olan milletvekilleri ve mühendis kökenli siyasetçiler üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Özellikle ulaşım, şehircilik ve altyapı alanlarında faaliyet gösteren bu isimlerin taşra ölçeğinde yürüttükleri çalışmalar, Türkiye'nin modernleşme sürecinin yerel yansımalarını anlamak açısından dikkat çekici bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

1950'li yıllar, Türkiye'de yalnızca siyasal rekabetin değil, aynı zamanda imar, ulaşım, turizm ve bayındırlık yatırımlarının hız kazandığı bir dönem olmuştur. DP iktidarıyla birlikte kara yollarının geliştirilmesi, şehirlerin yeniden plânlanması, kıyı bölgelerinde turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve teknik yükseköğretimin güçlendirilmesi gibi alanlarda önemli girişimler gündeme gelmiştir. Bu süreçte bazı milletvekilleri, klâsik parlamenter kimliğinin ötesine geçerek doğrudan şehirlerin dönüşümünde etkili olmuş; teknik bilgi ve meslekî deneyimlerini yerel kalkınma projelerine aktaran aktörler hâline gelmiştir. Antalya Milletvekili Ahmet Asım Tokuş da bu isimlerden biridir.

Yüksek mühendisi olan Ahmet Asım Tokuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üç dönem Antalya milletvekili olarak görev yapmış; özellikle Alanya'nın ulaşım ağı, şehir plânlaması, turizm altyapısı ve imar faaliyetleri üzerinde etkili girişimlerde bulunmuştur. Konya-Alanya ve Antalya-Alanya kara yollarına ilişkin çalışmaları, şehir plânlamasına dair görüşleri ve Alanya'nın turizm potansiyeline yönelik girişimleri, onun bölgesel kalkınmayı yalnızca teknik bir mesele değil, uzun vadeli bir dönüşüm projesi olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bunun yanında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) kuruluş sürecindeki faaliyetleri, Tokuş'un yalnızca yerel ölçekte değil, Türkiye'nin teknik yükseköğretim politikaları açısından da önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Ahmet Asım Tokuş'un 1950-1960 yılları arasındaki siyasal faaliyetlerini ve yerel kalkınma politikalarındaki rolünü incelemektedir. Makalede, Tokuş'un faaliyetleri yalnızca biyografik bir çerçevede ele alınmamakta; DP döneminin kalkınma anlayışı, taşra ölçeğinde yürütülen modernleşme girişimleri ve teknik uzmanlığın siyasal süreçlerdeki etkisi bağlamında değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, merkezî siyasetin

gölgesinde kalan yerel aktörlerin Türkiye'nin dönüşüm sürecindeki rollerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Araştırma; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri-Tutanak Dergileri, dönemin yerel basını, hatıratlar ve süreli yayınlara dayanmaktadır. Özellikle Alanya'nın ilk yerel gazetesi olan *Alanya Postası*'nda yayımlanan haber ve yazılar, Ahmet Asım Tokuş'un faaliyetlerinin dönemin yerel kamuoyundaki yansımalarını takip etmek açısından önemli veriler sunmaktadır. Bununla birlikte, yerel basının dönemin siyasal atmosferinden bağımsız olmadığı göz önünde bulundurularak gazete haberleri arşiv belgeleri ve Meclis tutanaklarıyla karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir.

1. Ailesi, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Alanya Limanı'ndan Mısır'ın İskenderiye kentine yapılan kereste ticareti, bölge ekonomisinin canlanmasına ve bazı ailelerin zenginleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Alanya'nın önde gelen aileleri arasında Şerifaliler, Azakzâdeler, Helimağalar ve Hacıkadirler yer almaktadır. Söz konusu aileler, yalnızca yerel ölçekte değil, ülke genelinde ve yurtdışında da ekonomik güçleriyle tanınmıştır. Bu toplumsal ortamda, 1919 yılında Alanya'da dünyaya gelen Ahmet Asım Tokuş, dönemin zorlu koşullarına rağmen varlıklı bir ailede doğmuştur. Babası Helimağalar sülâlesinden Hilmi Bey, annesi ise Azakzâdeler ailesinden Sabiha Hanım'dır. Tokuş, henüz çocukluk yıllarına ulaşmadan babasını kaybetmiş ve eğitim hayatına annesinin yönlendirmesiyle devam etmiştir.[1] 1926 yılında yedi yaşına gelen Ahmet Asım Tokuş, annesi Sabiha Hanım'ın kararlı tutumuyla dönemin zorlu ulaşım koşullarına rağmen eğitim için İstanbul'a gönderilmiştir. Belirtilen dönemde Alanya'dan Antalya'ya deniz yoluyla, oradan Burdur ve Afyon üzerinden kara trenleriyle İstanbul'a ulaşmak yaklaşık on beş gün sürmektedir. Sabiha Hanım, bu güçlükleri göze alarak oğlunu Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) ilkokuluna yatılı olarak kaydettirmiştir. Tokuş, ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde, lise eğitimini Saint Joseph Lisesi'nde tamamlamıştır.[2] 1946-1947 öğretim yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olan Ahmet Asım Tokuş, meslek hayatına Alanya Betonarme İskele İnşaatı'nda kontrol mühendisi olarak başlamıştır. Bu süreçte Alanya Belediyesi'nin teknik işlerinde

[1] Abdullah Akbaş, *Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-1,* Gerçek Alanya Gazetesi, 16 Ağustos 2022, Sayı 2154, 2.

[2] Abdullah Akbaş, "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-2," *Gerçek Alanya Gazetesi,* 17 Ağustos 2022, Sayı 2155, 2; Saint-Joseph Lisesi Raket Şampiyonası, Mayıs 1936 için bkz. Ek 1.

de görev almış; kentin altyapı ve imar meseleleriyle yakından ilgilenmiştir.[3] Askerlik hizmetini Hava Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde yedek subay, mühendis ve İngilizce tercüman olarak tamamlayan Tokuş, daha sonra Karayolları Genel Müdürlüğü 5. Bölge Yapım Şefliği'nde görev almıştır.[4]

Ahmet Asım Tokuş'un yetiştiği çevre ile aldığı mühendislik eğitimi, ilerleyen yıllardaki siyasal faaliyetlerini anlamak bakımından birlikte değerlendirilmelidir. Çocukluk ve gençlik yıllarında Alanya'nın ulaşım imkânlarının son derece sınırlı olduğu bir dönemde büyüyen Tokuş, yaylalara yapılan günler süren yolculuklar sayesinde bölgenin coğrafî koşullarını ve ulaşım güçlüklerini yakından gözlemleme fırsatı bulmuştur. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de ulaşım ve altyapı yatırımlarının yavaşlaması da meslek hayatının ilk dönemlerinde karşılaştığı yapısal sorunları daha görünür hâle getirmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde aldığı mühendislik eğitimi ile Karayolları Genel Müdürlüğü'nde edindiği deneyim, bu sorunlara plânlama ve teknik çözümler çerçevesinde yaklaşmasını sağlamıştır. Nitekim milletvekilliği döneminde Alanya'yı Antalya ve İç Anadolu'ya bağlayan karayolu projeleri başta olmak üzere ulaşım, imar ve altyapı yatırımlarına öncelik vermesi, çocukluğundan itibaren yakından tanıdığı yerel ihtiyaçlar ile meslekî birikimi arasındaki ilişkinin siyasal faaliyetlerine yansıdığını göstermektedir. Bu yönüyle Tokuş'un kalkınmayı yalnızca siyasal söylemin bir parçası olarak değil, teknik bilgi, plânlama ve uygulamaya dayalı bir kamu hizmeti anlayışı içerisinde ele aldığını belirtmemiz yerinde bir tespit olacaktır.

2. Siyasi Faaliyetleri

Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde yürüttüğü görevler sırasında taşra bölgelerinde yaşanan ulaşım sorunlarını yakından gözlemleyen Tokuş, altyapı ve kalkınma meselelerinin siyasal karar alma süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğunu düşünmüştür. DP'nin 1946 sonrasında öne çıkan kalkınma ve imar politikaları da onun siyasete yönelmesinde belirleyici olmuştur. Dönemin tanıklıklarına göre, teknik uzmanlığı, yabancı dil bilgisi ve idarî deneyimi nedeniyle Tokuş'un DP kurucuları Celal Bayar ve Adnan Menderes tarafından siyasete davet edildiği belirtilmektedir.[5] Yerel basında yer alan haberler, Ahmet Asım Tokuş'un milletvekili adaylığının Antalya ve Alanya çevresinde olumlu karşılandığını göstermektedir. Özellikle mühendislik geçmişi ve kamu hizmetlerindeki deneyimi nedeniyle, dönemin yerel gazetelerinde Tokuş'un

[3] Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920-2010 (TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Haziran 2010), cilt 2, 546, 616, 695.
[4] Akbaş, *Ahmet Tokuş-2,* 2.
[5] Akbaş, *Ahmet Tokuş-2,* 2.

Bayındırlık Bakanlığı gibi teknik uzmanlık gerektiren görevlerde değerlendirilebileceğine dair yorumlar yapılmıştır.[6] Bu öngörü gerçekleşmemiş olsa da, Tokuş hizmetleriyle seçmenlerinin güvenini boşa çıkarmamıştır.

Alanya'nın ilk yerel gazetesi olan *Alanya Postası*'nın 25 Nisan 1950 tarihli sayısında, Ahmet Asım Tokuş'un Bayındırlık Bakanlığı Karayolları 5. Şube Şefliği görevinden ayrılarak DP saflarında siyasete katılmak üzere Antalya'ya gittiği haberine yer verilmiştir.[7] DP, 1950 genel seçimleri öncesinde Antalya milletvekili adaylarını merkez ataması yerine teşkilat yoklamasıyla belirlemiştir. 5 Nisan 1950'de ilçe, bucak ve ocak başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen aday yoklamasında Ahmet Tekelioğlu, Ahmet Asım Tokuş, İbrahim Subaşı, Akif Sarıoğlu, Burhanettin Onat ve Fatin Dalaman en yüksek oyları alarak Antalya milletvekili adayı olmuş, yedinci aday ise Genel Merkez tarafından Dr. Nazifi Şerif Naber olarak belirlenmiştir. Bu süreç, Tokuş'un yalnızca teknik kimliğiyle değil, parti teşkilatı içerisindeki karşılığıyla da öne çıktığını göstermektedir. Milletvekili adaylığının kesinleşmesinin ardından Ahmet Asım Tokuş, DP'nin Antalya genelindeki seçim çalışmalarında aktif rol üstlenmiştir. Akseki, Korkuteli, Serik, Alanya ve Antalya'da düzenlenen mitinglere katılan Tokuş, parti yöneticileri ve diğer milletvekili adaylarıyla birlikte seçmenlere hitap etmiş; Demokrat Parti'nin kalkınma ve demokrasi anlayışını anlatan propaganda faaliyetlerinde görev almıştır. Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde Antalya'da elde ettiği başarı sonucunda Dr. Nazif Şerif Naber, Ahmet Tekelioğlu, Dr. Burhanettin Onat, Akif Sarıoğlu, İbrahim Subaşı, Ahmet Asım Tokuş ve Dr. Fatin Dalaman Antalya milletvekili olarak IX. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilmiştir.[8] 1954 genel seçimleri öncesinde de DP Antalya teşkilatında adaylık konusunda yoğun bir rekâbet yaşanmıştır. Buna rağmen Ahmet Asım Tokuş, Burhanettin Onat, Ahmet Tekelioğlu ve Fatin Dalaman yeniden aday gösterilmiş; böylece hem parti teşkilatı içerisindeki konumunu hem de seçmen nezdindeki güvenilirliğini korumuştur.[9] Bu durum, Tokuş'un DP'nin Antalya kadroları içerisinde istikrarlı biçimde öne çıkan isimlerden biri olduğunu göstermektedir.

Tokuş, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde Antalya milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilmiş ve üç dönem boyunca görev yapmıştır.

---

[6] "Mebusumuz A. Tokuş'un Vekilliği Müspet Safhada," *Şelale Gazetesi,* 24 Haziran 1949, Sayı 3343, 1; bknz. Ek 3.
[7] "Kısa Haberler," *Alanya Postası Gazetesi,* 25 Nisan 1950, Sayı 39, 3.
[8] Muhammet Güçlü, *Dr. Burhanettin Onat ve Hayatı (1894-1976)* (Antalya Sanayi ve Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2004), 107-108.
[9] Özer, Sevilay. "1950 ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya." *Akademik Bakış* 15, Sayı 29 (2021): 263-290.

[10] 2022 yılında yayımlanan Abdullah Akbaş'ın *Toroslar'da Yaşam Hikâyeleri* adlı eserinde yer alan anlatımlar, Tokuş'un yerel kamuoyundaki algısına dair dikkat çekici bilgiler sunmaktadır. Akbaş, Tokuş'un teknik bilgisi, diplomatik üslubu ve uzlaşmacı yaklaşımıyla dönemin öne çıkan isimlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Galatasaray Lisesi mezunu olması nedeniyle çevresinde "İstanbul beyefendisi" olarak anılan Tokuş'un, kırsal kesimde halkla kurduğu yakın ilişki sayesinde yerel düzeyde geniş bir kabul gördüğü ifade edilmektedir.[11] Kentli bir mühendis ve teknokrat kimliği taşımasına rağmen Tokuş'un kırsal kesimle kurduğu yakın ilişki, onun yerel düzeyde güçlü bir siyasal karşılık bulmasında etkili olmuştur. Teknik uzmanlığını yalnızca bürokratik bir alanla sınırlamayan Tokuş, bölgesel sorunlara yönelik pratik çözüm önerileriyle özellikle Alanya ve Gazipaşa çevresinde dikkat çeken milletvekillerinden biri hâline gelmiştir.

Ahmet Asım Tokuş, 29 Haziran 1950 tarihinde TBMM'de Millî Eğitim Komisyonu ve Ulaştırma Komisyonu üyeliklerine seçilmiştir.[12] Mecliste bulunduğu dönemde, 20 Haziran 1952 tarihli tezkerede adı geçen sekiz temsilciden biri olarak Parlamentolar Birliği'nin 41. Konferansı'na katılmasına karar verilmiştir. Bunun yanında Finlandiya'da düzenlenen 44. Parlamentolar Birliği Konferansı'na katılımı, dönemin yerel basınında da yer bulmuştur.[13] Ayrıca Avrupa Konseyi İstişare Asamblesi üyeleri arasında yer almış ve TBMM NATO Grubu Başkanlığı heyetinde görev üstlenmiştir.[14]

Cumhuriyet il dönemlerinde Antalya genelinde eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmış, ilkokul sayısı artırılmış ve özellikle kırsal kesimde eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla yatılı köy okulları açılmıştır. Alanya'da Yeni Damlar ve Oba köylerinde kurulan yatılı ilkokullar ile 1947 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın desteği ve yerel girişimlerle açılan karma ortaokul, ilçedeki eğitim imkânlarının geliştirilmesine yönelik önemli adımlar olmuştur.[15] Bununla birlikte, bu gelişmeler Alanya'nın eğitim ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Nitekim ilçe uzun yıllar lise ve yükseköğretim kurumlarından yoksun kalmış, nitelikli eğitim almak isteyen öğrenciler öğrenimlerini sürdürmek için başta Antalya ve

[10] Tokuş, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde 68.584, 2 Mayıs 1954 seçimlerinde 83.696 ve 27 Ekim 1957 seçimlerinde 65.818 oy almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi 9. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, 2; 10. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, 10; 11. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, 2.

[11] Abdullah Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri* (Nova Art Yayınları, 2022), 23-25.

[12] *TBMM Tutanak Dergisi (TBMMTD), Dönem IX, Cilt I, 29 Mayıs 1950, 33, 40.*

[13] *TBMMTD, Dönem IX, Cilt XV, 20 Haziran 1952, 359;* Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961; bkz. Ek 2.

[14] Türkiye Büyük Millet Meclisi 10. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, 2; BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961; bkz. Ek 3.

[15] Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, 342-343.

İstanbul olmak üzere farklı şehirlere gitmek zorunda kalmıştır. Ahmet Asım Tokuş'un milletvekilliği dönemi incelendiğinde, özellikle kırsal kalkınma ve temel kamu hizmetlerine ilişkin konularda aktif bir rol üstlendiği görülmektedir.

Tokuş, Millî Eğitim Bakanlığı'na sunulan 140 imzalı önergede, köy okullarının fiziksel yetersizliği nedeniyle kırsal bölgelerde yaşayan çocukların eğitim imkânlarına erişimde sorunlar yaşadığını belirtmiş ve bu alanda plânlı bir iyileştirme programı ile yıllık ödeneklerin artırılmasını talep etmiştir.[16] Benzer şekilde, köylere içme suyu ulaştırılması amacıyla Bayındırlık Bakanlığı 791. bölüm bütçesine 2,5 milyon liralık ek ödenek öngören önergeye de destek vererek kırsal altyapı ihtiyacını Meclis gündemine taşımıştır.[17] Bu önergeler, Ahmet Asım Tokuş'un yasama faaliyetlerinde kırsal kalkınma ve temel kamu hizmetleri meselelerine öncelik verdiğini göstermektedir. Tokuş, özellikle eğitim, içme suyu ve altyapı gibi alanlarda yaşanan eksiklikleri Meclis gündemine taşıyarak kırsal bölgelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu yaklaşım, onun teknik uzmanlığını yalnızca mühendislik alanıyla sınırlamadığını; tarım, eğitim ve altyapı politikalarını birlikte değerlendiren bir kalkınma anlayışı benimsediğini göstermektedir.

28 Şubat 1952 tarihli konuşmasında, Akdeniz bölgesinin turfanda sebzecilik açısından taşıdığı potansiyele dikkat çekmiş ve Tarım Bakanlığı'nın bu alandaki çalışmalarını yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. Bölgedeki dar tarım arazileri nedeniyle muz üretiminin önemli bir geçim kaynağı olduğunu belirten Tokuş, üretimin geliştirilmesi amacıyla uzman yetiştirilmesi ve yabancı ülkelerde incelemeler yapılması gerektiğini savunmuştur. Aynı konuşmada çiçekçilik ve harnup üretiminin yerel ekonomi açısından taşıdığı öneme de değinen Tokuş, harnubun düşük verimli topraklarda dahi yetişebilen ve ihracat potansiyeli taşıyan bir ürün olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kırsal kesimde görev yapan ziraat mühendislerinin sayısının yetersiz olduğunu belirterek tarımsal uzmanlığın artırılması ve üreticilere yönelik teknik bilgilendirme çalışmaları yapılması gerektiğini dile getirmiştir.[18] 27 Şubat 1951 tarihli TBMM 53. Birleşim 2.Oturumu'nda Ahmet Asım Tokuş'un orman politikalarına ilişkin değerlendirmeleri, onun kırsal kalkınma meselelerine yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir. Tokuş, ormanlar için ayrılan yüksek bütçelere rağmen, yanan ve tahrip olan alanların kısa vadeli ekonomik kaygılarla değerlendirilmesi yerine yeniden orman niteliğine kavuşturulması gerektiğini savunmuş, konuşmasında orman tahribatının nedenlerini; fundalık ve çalılık alanların tarıma

[16] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt XIII, 27 Şubat 1952, 979-980.
[17] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt XIII, 27 Şubat 1952, 1029-1030.
[18] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt XIII, 27 Şubat 1952, 1141-1142.

açılması, orman işletmelerinin bakım ve koruma faaliyetlerindeki yetersizlikleri ve orman köylüsünün başka bölgelere iskân edilmesinin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar çerçevesinde ele almıştır. Tokuş, geniş çaplı iskân politikaları yerine köylünün bulunduğu bölgede kalkındırılmasını ve fundalık alanların kredi ve teknik destek sağlanarak daha verimli biçimde değerlendirilmesini önermiştir.[19]

TBMM'nin 10. Döneminde görüşülen 6777 sayılı Orman Kanunu üzerine yaptığı konuşma, Ahmet Asım Tokuş'un orman politikalarına ilişkin yaklaşımındaki sürekliliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Tokuş, özellikle Toroslar'da yaşayan orman köylüsünün başka bölgelere iskân edilmesinin sosyo-ekonomik açıdan gerçekçi olmadığını belirtmiş; bu nedenle kalkınmanın yerinde gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Orman tahribatının temel nedenlerinden birinin, orman idaresi ile köylü arasındaki mülkiyet ve kullanım hakkı uyuşmazlıkları olduğunu ifade eden Tokuş, fundalık ve çalılık alanların orman sayılması nedeniyle üreticilerin tarım alanlarına erişimde sorun yaşadığını dile getirmiştir. Tokuş, Antalya-Alanya hattında tarıma açılan bazı arazilerin bölge ekonomisine katkı sağladığını, buna karşılık verimli ovaların orman kapsamına alınmasının köylü açısından mağduriyet yarattığını belirtmiştir. Bu çerçevede Kıbrıs ve ABD'de uygulanan bazı tarımsal kalkınma modellerine atıfta bulunarak, ormanların korunmasının köylüyle çatışma içinde değil, halkla iş birliği temelinde yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Samsun bölgesindeki gözlemlerine de değinen Tokuş, verimli ovaların orman sayılarak tarıma kapatılmasını yanlış bir uygulama olarak değerlendirmiş; buna karşılık verimsiz alanlardaki çam ormanlarının tarıma açılmasının tahribata yol açtığını ifade ederek orman yönetiminde rasyonel alan plânlamasının önemini vurgulamıştır.[20] Ahmet Asım Tokuş'un 1951 ve 1956 yıllarında TBMM'de yaptığı konuşmalar birlikte değerlendirildiğinde, orman politikalarında yerel halkın ihtiyaçlarını dikkate alan bir kalkınma anlayışını benimsediği, yalnızca koruma odaklı uygulamaların kırsal kesimde çeşitli sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabileceğini belirtmiş; buna karşılık orman yönetiminin yerel ihtiyaçlarla uyumlu biçimde yürütülmesi hâlinde hem tahribatın azaltılabileceğini hem de bölgesel kalkınmanın desteklenebileceğinin altını çizmiş halihazırda uygulanan politikaların orman tahribine neden olduğunun da vurgulamıştır.

Ahmet Asım Tokuş'un 25 Şubat 1951 ve 26 Şubat 1957 tarihlerinde TBMM'de yaptığı konuşmalar, onun bayındırlık, yol politikası ve kentleşme

[19] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt V, 27 Şubat 1951, 1029-1030.
[20] *TBMM Zabıt Ceridesi (TBMMZC),* Dönem X, Cilt XIII, 21 Ağustos 1956, 547-553.

konularındaki yaklaşımının yıllar içindeki gelişimini ortaya koymaktadır. 1951 tarihli konuşmasında Tokuş, Türkiye'nin yol ağının yetersizliğini somut verilerle ortaya koymuş; 100 kilometrekareye düşen yol uzunluğunun İngiltere'de 120 kilometre iken Türkiye'de yalnızca 3 kilometre olduğunu belirterek yol meselesinin "insan ve mal mobilizasyonunun temel belirleyeni" olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'deki üçlü yol sınıflandırmasını (devlet-il-köy yolları) hatırlatarak, özellikle il ve köy yollarının vilâyetler tarafından karşılanamayacak ölçüde mâlî ve teknik külfet içerdiğini, nüfusun %75'inin köylerde yaşadığı göz önüne alındığında bu yolların ülke ekonomisi için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Ulaştırma maliyetlerinden örneklerle, köy yollarındaki yetersizliğin tarımsal üretim değerini düşürdüğünü ve şehirlerde yaşam maliyetini artırdığını belirtmiştir.[21] 1957 tarihli konuşmasında ise Tokuş, ülkenin yol yapım kapasitesindeki ilerlemeyi teslim etmekle birlikte, bu kez kentleşme ve imar politikaları üzerinde durmuştur. İstanbul'da başlatılan geniş ölçekli imar faaliyetlerini "ülke için büyük bir şans" olarak nitelemiş; büyük bir şehrin dönüşümünde karşılaşılan hukukî, sosyal ve idarî engelleri vurgulayarak bu sürecin ancak güçlü bir siyasî iradeyle yürütülebileceğini savunmuştur. İstanbul örneğinden hareketle imar çalışmalarının diğer vilâyetlere de yayılması gerektiğini, Antalya ve Alanya'da benzer plânlı şehirleşme adımlarının önem taşıdığını dile getirmiştir. Karayolları teşkilatını ise "Avrupa seviyesinde çalışan teknik kadrolara sahip bir kurum" olarak tanımlayarak, altyapı yatırımlarının niteliğinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.[22]

Bu konuşmaların tamamlayıcısı niteliğinde olarak Ahmet Asım Tokuş, 1950'li yıllarda şekillenen imar ve bayındırlık politikalarına ilişkin yasama faaliyetlerinde de aktif görev almıştır. Karayolları Trafik Kanunu (1953), Bina Yapımını Teşvik Kanunu (1953), Türkiye'de ilk kapsamlı İmar Kanunu'nun kabulü (1956), İstimlâk Kanunu (1956), İmar Tüzüğü (1957) ve İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluş süreci (1958) gibi düzenlemeler, Tokuş'un milletvekilliği yaptığı dönemde Türkiye'nin şehircilik ve altyapı politikalarının kurumsallaşma sürecini yansıtmaktadır.[23] Bu süreçler, Ahmet Asım Tokuş'un yalnızca altyapı tartışmalarında değil, aynı zamanda Cumhuriyet döneminde şehircilik ve imar politikalarının kurumsallaşma sürecinde de aktif rol alan milletvekillerinden biri olduğunu göstermektedir. Tokuş'un 1951 ve 1957 yıllarında TBMM'de yaptığı konuşmalar ile imar ve bayındırlık mevzuatına ilişkin çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde, onun DP döneminde teknik uzmanlığını siyasal sürece

[21] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt V, 25 Şubat 1951, 847-848.
[22] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XIII, 21 Ağustos 1956, 581-583.
[23] Akbaş, *Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-4,* Gerçek Alanya Gazetesi, 19 Ağustos 2022, Sayı 2157, 2.

taşıyan milletvekillerinden biri olduğu görülmektedir. Yol, ulaşım ve şehirleşme meselelerini yalnızca teknik bir konu olarak değil, ekonomik kalkınma ve toplumsal dönüşümün önemli unsurları olarak ele alan Tokuş, özellikle altyapı yatırımları ve plânlı şehirleşme konularında dikkat çeken bir yaklaşım ortaya koymuştur.

3. Alanya'nın Kalkınmasındaki Rolü

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alanya'nın en önemli sorunlarının başında ulaşım altyapısının yetersizliği gelmekteydi. İlçe uzun yıllar modern karayolu ağına bağlanamamış, ulaşım büyük ölçüde hayvan gücüne dayalı araçlarla sağlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında Antalya ile Alanya arasındaki hususi karayolunun büyük ölçüde harap durumda olması veya henüz tamamlanmamış bulunması, aynı şekilde Manavgat ve Akseki üzerinden Konya'ya uzanan güzergâhın da yeterli ulaşım imkânı sunmaması, bölgenin kronik ulaşım sorunlarının Demokrat Parti döneminden çok daha önceye uzandığını göstermektedir.[24] Antalya vilâyetine bağlı kazalar arasındaki yolların da kullanışsız durumda olması, Alanya'nın ekonomik ve idarî bakımdan merkezle bütünleşmesini uzun yıllar güçleştirmiştir.

1920'li yıllardan itibaren Antalya-Manavgat-Alanya ve Alanya-Gazipaşa güzergâhlarında yol yapımına başlanmış; köprü ve şose inşaatları için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak, Toros Dağları'nın oluşturduğu coğrafî engeller, teknik güçlükler ve sınırlı mâLî imkânlar nedeniyle çalışmalar beklenen hızda ilerleyememiştir. Deniz ulaşımında ise Alanya, Antalya'nın önemli ticaret iskelelerinden biri olmasına rağmen, 1927 yılında inşa edilen iskele yalnızca küçük deniz araçlarına hizmet verebilmiş; vapurlar açıkta demirlemek zorunda kalmış ve özellikle kış aylarında meydana gelen tahribat nedeniyle iskele sık sık onarım görmüştür. Bu nedenle ulaşım meselesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Alanya'nın tarımsal üretimi, ticareti ve ekonomik gelişimini doğrudan etkileyen temel sorunlardan biri olarak varlığını korumuştur.[25] 1949 yılında henüz DP'den milletvekili seçilmeden önce, Dr. Burhanettin Onat'ın *Alanya Postası*'nda yayımlanan yazı dizisinde, Antalya ile Alanya arasındaki ulaşım

[24] Hüseyin Çimrin, "Antalya'da Ulaşım," içinde *Dünden Bugüne Antalya*, Cilt 1, ed. Cengiz Sarı (T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012), 197; Evren Dayar, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1908-1950)," *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17, sy. 33 (2021): 128.

[25] Ali Rıza Gönüllü, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)* (Atatürk Araştırma Merkezi, 2008), 100-103.

güçlüklerini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Onat, otobüs seferlerinin yetersizliği nedeniyle ulaşımın çoğu zaman küçük motorlu teknelerle sağlandığını, deniz yolculuğunun elverişli hava şartlarında dahi 8-9 saat sürdüğünü, kendi seyahatinde ise teknik aksaklıklar nedeniyle bu sürenin 11 saati aştığını belirtmiştir. Yazıda ayrıca yolcu taşımacılığının kalabalık gruplar hâlinde, güvenlik ve konfor açısından oldukça yetersiz koşullarda gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Bu tablo, Alanya'nın ulaşım meselesinin yalnızca karayollarıyla sınırlı olmadığını; deniz ulaşımının da bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyen temel sorunlardan biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.[26]

DP dönemine gelindiğinde Alanya'nın ulaşım sorunu önemini korumaktaydı. Antalya Milletvekili Ahmet Asım Tokuş da bu sorunun çözümünü, bölgenin ekonomik ve sosyal gelişiminin temel unsurlarından biri olarak değerlendirmiştir. Yerel basında yer alan haberler ile TBMM tutanakları, milletvekilliği boyunca karayolu projelerine ve ulaştırma yatırımlarına özel önem verdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu dönemde Alanya, ulaşım, şehircilik, tarım ve turizm alanlarında önemli bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen altyapı yatırımları, yalnızca ilçenin fizikî görünümünü değiştirmekle kalmamış; ekonomik ve sosyal yapısının yeniden şekillenmesinde de belirleyici olmuştur. Dönemin yerel basını, özellikle *Alanya Postası* Gazetesi, bu dönüşüm sürecini yakından takip ederek hem yürütülen faaliyetleri hem de yerel kamuoyunun beklentilerini ayrıntılı biçimde yansıtmaktadır. DP döneminde Alanya'nın yerel basına yansıyan sosyal, ekonomik ve idarî dönüşümü daha önce ayrıntılı olarak incelenmiştir.[27] Bu çalışma ise söz konusu dönüşümün öne çıkan aktörlerinden biri olan Ahmet Asım Tokuş'u merkeze alarak, onun ulaşım, şehircilik, turizm ve altyapı alanlarındaki faaliyetlerini siyasal temsil ve yerel kalkınma bağlamında değerlendirmektedir.

Ahmet Asım Tokuş'un meslek yaşamının ilk yıllarında belediye işlerinde fahri olarak görev alması ve betonarme iskele inşaatında çalışması, onun Alanya'nın fiziksel dönüşüm süreciyle erken dönemden itibaren yakından ilişki kurduğunu göstermektedir. Özellikle Alanya Şehir Plânı'nın hazırlanması ve uygulanması sürecinde teknik bilgi birikimini yerel yönetimle paylaştığı, dönemin yerel basınında yer alan haberlerden anlaşılmaktadır.

Alanya'nın ilk yerel gazetesi *Alanya Postası*'nda yayımlanan başyazıda, başyazar Cemaleddin Sarıkadıoğlu, Tokuş'un Alanya şehir plânlaması

[26] Burhanettin Onat, "Alanya Yolunda," *Alanya Postası Gazetesi*, sy. 26 (26 Ağustos 1949), sy. 27 (6 Eylül 1949), sy. 28 (10 Eylül 1949).
[27] Orkun Musa Çetindere, *Alanya Postası Gazetesi'ne Göre Alanya (1948-1958)* (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2025), 124-149.

konusunda hazırladığı teknik raporu değerlendirmiştir. Raporda, şehrin imar sürecinin yalnızca yapılaşma meselesi değil; iklim, halk sağlığı, hava akımları, yeşil alan ihtiyacı ve turizm potansiyeli gibi çok boyutlu unsurlar dikkate alınarak ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Sarıkadıoğlu'nun aktardığına göre Tokuş, şehrin meltem akımlarını kesen yapılaşmanın sıcak iklimde halk sağlığını tehdit edeceğini, rutubetli ve havasız bölgelere yoğun dükkân inşa edilmesinin hem esnaf hem de halk açısından ciddi sakıncalar doğuracağını belirtmiştir. Ayrıca, mezarlık parkı çevresindeki alanın merkezî konumu nedeniyle Alanya'nın temel yeşil alanı olarak düzenlenmesinin gerekliliği üzerinde durmuş; bu bölgenin hem iklimsel özellikleri hem de estetik değeri itibarıyla modern şehircilik ilkelerine uygun nitelik taşıdığını ifade etmiştir. Raporun bir diğer önemli noktası, Alanya'nın doğal ve turistik kimliğinin korunması gerekliliğidir. Tokuş, kentin en değerli varlıkları olan doğal plaj hattı, yeşil doku ve siluetin dükkân sıralarıyla kapatılmasının şehrin gelecekteki turizm potansiyeline zarar vereceğini vurgulamıştır. Prof. Oelsner[28] ve dönemin diğer şehircilik uzmanlarıyla yaptığı görüşmelere atıfla, Alanya'nın uluslararası ölçekte benzer sıcak iklim kentleri (Nice, California, Amalfi kıyıları vb.) ile rekabet edebilmesi için parklar, açık alanlar ve sahil düzenlemesinin öncelik taşıdığını belirtmiştir. Bunun yanında, kentin dükkân ihtiyacının iskele caddesi ve postane caddesi gibi daha sağlıklı, serin ve ticarete elverişli bölgelerde çözülebileceğini, böylelikle hem ticari faaliyetlerin hem de kentsel estetiğin korunacağını ileri sürmüştür.[29]Sarıkadıoğlu'nun değerlendirmeleri, Ahmet Asım Tokuş'un şehirleşme meselelerine teknik bilgi ve plânlama anlayışı çerçevesinde yaklaştığını göstermektedir. Tokuş'un özellikle yeşil alanların korunması, iklim koşullarına uygun yapılaşma ve turizm potansiyelinin gözetilmesi yönündeki görüşleri, Alanya'nın uzun vadeli gelişimine ilişkin plânlı bir şehircilik yaklaşımı benimsediğini ortaya koymaktadır.

[28] 30 Ocak 1933'te Almanya'da yaşanan siyasal gelişmelerin ardından uygulanan baskılardan kaçan birçok bilim insanı, geçici sığınak olarak Türkiye'yi tercih etmiştir. Üniversite reformu kapsamında yükseköğretimin niteliğini artırmak amacıyla alanında uzman bu akademisyenler ülkeye davet edilmiştir. Bu süreçte, OSE (Oeuvre de Secours aux Enfants, "Yahudi Grupları Koruma Birliği") Onursal Başkanı Albert Einstein'ın girişimleriyle yürütülen yazışmalar sonucunda bazı bilim insanları Türkiye'de görev almıştır. Bu isimlerden biri olan Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner (1879-1956), İstanbul'daki Yüksek Mühendis Okulu'nda görev yapmış; İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kuruluşuna giden süreçte mimarlık ve şehir planlaması alanlarının kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamış ve çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Bkz. Çiğdem Üstün ve Saliha Özçiftçi, "Almanya'dan Türkiye'ye Göç Eden Bilim İnsanlarından Mimar Ord. Prof. Dr. Ing. H. C. Gustav Oelsner'in Kısa Yaşam Öyküsü ve Ona Ait (Eserler)," *VAKANÜVİS - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8, 1 (Mart 2023): 761.

[29]"Fikrimizde Israr Ediyoruz," *Alanya Postası Gazetesi,* 2 Kasım 1948, Sayı 1, 2.

Alanya Postası'nda yayımlanan eleştirel bir yazı üzerine Ahmet Asım Tokuş'un verdiği cevap, onun şehir plânlaması konusundaki teknik yaklaşımını somut biçimde ortaya koymaktadır. Gazetenin 30 Kasım 1948 tarihli sayısında, "geçen yıl açılan yolun tashihi için belediye bütçesinin binlerce lira zarara uğratıldığı" yönündeki eleştiriye karşılık Tokuş, söz konusu düzenlemenin basit bir düzeltme değil, yeni hazırlanan şehir plânına uygun biçimde yolun yeniden tasarlanması olduğunu belirtmiştir. Tokuş'un açıklamasına göre, eski yol belediye önünden Gazipaşa şosesine bağlanmakta olup, ilk plânda yer almayan yeni bir bölüm nedeniyle bağlantı hatalı gerçekleşmiştir; bu durum yeni plânda düzeltilmiş ve doğru irtibat sağlanmıştır. Ayrıca, yolun sahil hattını takip etmemesinin hem estetik hem de işlevsel açıdan sorun yarattığını ifade eden Tokuş, yolun daha uygun bir güzergâha kaydırılmasının modern şehircilik ilkeleri açısından gerekli olduğunu vurgulamıştır. Yapılan çalışma sırasında, eski yolun malzemelerinin büyük ölçüde yeniden kullanıldığını belirterek belediyenin düşük maliyetle önemli bir hatayı giderdiğini; "medenî bir şehirde arabaların kum içine saplânacağı bir yolun korunmasının düşünülemeyeceğini" ifade etmiştir.[30] Bu açıklama, Ahmet Asım Tokuş'un şehir plânlaması meselelerini yalnızca estetik değil, teknik işlevsellik ve kamu kaynaklarının verimli kullanımı çerçevesinde değerlendirdiğini göstermektedir.

Tokuş'un *Alanya Postası*'nda 1 Mart 1949 tarihinde yayımlanan "Yol Davamız" başlıklı yazısı, onun yol yapımı konusundaki teknik ve iktisadî yaklaşımını ortaya koymaktadır. Tokuş bu yazısında, yol güzergâhlarının bilimsel yöntemlerle belirlenmesi gerektiğini vurgulayarak yanlış güzergâh seçiminin mâlî kayıplara yol açtığını belirtmiştir. Yol yapımının uzmanlık gerektiren bir mühendislik faaliyeti olduğunu, güvenli ve rahat seyir sağlayan modern yollar için virajların dar olmaması ve görüş alanının geniş tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Halkın katkısıyla açılan yolların devlet programına alınarak ıslah edilmesinin ekonomik açıdan daha rasyonel olduğunu savunan Tokuş, Amerika'da uygulanan "önce toprak yol açma, ardından ağır kaplamaya geçme" modelinin Türkiye için de uygun olduğunu dile getirmiş; yol yapımında emek ve enerjinin verimli kullanılmasını zorunlu görmüştür.[31] Aynı yılın 5 Temmuz 1949 tarihli yerel basınında yer alan yazısında ise Tokuş'un, şehir plânı üzerine telgrafla mülakat yapmak üzere Prof. Gustav Oelsner ile görevlendirildiği görülmektedir. Oelsner'in bu mülakatta vurguladığı başlıca noktalar arasında turistik işletmelerin iskele çevresine taşınması, merkezî

[30] Ahmet Asım Tokuş, "Ahmet Tokuş'un Bir Mektubu," *Alanya Postası Gazetesi,* 8 Şubat 1949, Sayı 12, 1-2.
[31] Tokuş, "Yol Davamız," *Alanya Postası Gazetesi,* 1 Mart 1949, Sayı 13, 1-2.

bölgelerin park, bahçe ve gazino gibi açık dinlenme alanlarına ayrılması ve Alanya Kalesi başta olmak üzere tarihî eserlerin korunarak turizme kazandırılması yer almaktadır. Oelsner ayrıca hükümet dairelerinin şehir merkezinde bulunmasının sakıncalarına dikkat çekmiş; deniz manzarasını kapatan dükkân sıralarının uzun vadede kentin turistik değerini düşüreceğini ifade etmiştir. Tokuş, bu görüşleri yüksek değer biçerek Alanya'nın imarında modern şehircilik ilkelerinin uygulanmasının önemini vurgulamış, Oelsner'den yeterince yararlanılamamış olmasını ise kayıp olarak nitelemiştir.[32] Tokuş, hem yol güzergâhlarının belirlenmesinde hem de kent merkezinin plânlanmasında bilimsel ölçütleri, estetik kaygıları ve Alanya'nın uzun vadeli turizm potansiyelini birlikte değerlendiren bir şehircilik anlayışı ortaya koymuştur.

Tokuş, Alanya Postası'nda yayımlanan "Alanya'nın Varlığı" başlıklı makalesinde ise kentin geleceğine ilişkin kapsamlı bir kalkınma perspektifi sunmuş ve Alanya'nın sahip olduğu doğal, ziraî ve turistik potansiyelin rasyonel bir şehircilik yaklaşımıyla değerlendirilmesini savunmuştur. Tokuş, Alanya'nın başlıca varlıklarının sınırlı araziye dayalı tarımsal üretimi ve tabiî güzellikleri olduğunu vurgulayarak, turfanda mahsullerin değerlendirilmesinin vapur seferlerinin yetersizliği ve uygun kara yolunun bulunmaması nedeniyle güçleştiğini belirtmiştir. Bu kapsamda Konya-Alanya yolunun hem ekonomik hem de turistik açıdan kentin "can damarı" niteliğinde olduğunu, etüt çalışmalarının başarıyla yürütülmesinin umut verici olduğunu ifade etmiştir. Makalede ayrıca Alanya'nın sürekli bahar iklimi ve doğal güzelliklerinin turizm açısından büyük bir değer taşıdığı belirtilmiş; ancak şehrin sağlıklı gelişebilmesi için su, elektrik, iskele ve yol yatırımlarının öncelikle tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır. Tokuş, şehir içinde dükkânların yanlış bölgelere yoğunlaştırılmasını modern şehircilik ilkelerine aykırı bularak, bu tür hataların ilerleyen yıllarda telafisinin güç olacağı konusunda yerel yöneticileri uyarmış; doğru plânlama yapılması hâlinde Alanya'nın gelecekte mükemmel bir şehir niteliği kazanacağını öngörmüştür.[33] Gazete için kaleme aldığı yazılardan anlaşıldığı üzere Ahmet Asım Tokuş, Alanya'nın kalkınması amacıyla içme suyu, sulama, elektrik ve özellikle bölgenin en önemli ulaşım sorunu olarak görülen Konya-Alanya yolunun plânlanması ve projelendirilmesine yönelik çeşitli girişimlerin sürdürüldüğünü belirtmektedir. Bununla birlikte aktardığı bilgiler, erken Cumhuriyet döneminde de altyapı ve ulaşım alanlarında belirli

[32] Tokuş, "Alanya'nın Şehir Planı Hakkında Oelsner Diyor ki!" *Alanya Postası Gazetesi,* 5 Temmuz 1949, Sayı 22, 1, 3.
[33] Tokuş, "Alanya'nın Varlığı," *Alanya Postası Gazetesi,* 4 Ekim 1949, Sayı 31, 2-3.

çalışmaların yürütüldüğüne işaret etmekte; dolayısıyla bölgesel kalkınma sürecinin yalnızca DP dönemine indirgenemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Tokuş, ABD Büyükelçisi Woodworth ile gerçekleştirdiği 1950 tarihli Antalya ziyaretinde kentin kalkınma sorunlarını yerinde incelemiş ve Alanya Postası'na verdiği röportajda öncelik verdiği konuları açıklamıştır. Tokuş, Alanya'nın turistik potansiyelinin yabancılar tarafından yeterince bilinmediğini belirterek, Milletvekili Dr. Burhanettin Onat ile birlikte yabancı misafirleri ağırlayarak şehri tanıtmayı amaçladıklarını ifade etmiştir. Yaş sebze ve meyvenin ihracatında karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi için Ulaştırma Bakanlığı nezdinde soğuk hava tertibatlı gemilerin temini yönünde girişimlerde bulunulduğunu aktarmıştır. Kentin tarihi değerlerinin korunması amacıyla Turizm Genel Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucunda Kızılkule için tahsisat sağlandığını bildirmiştir. Altyapı yatırımları içinde en acil mesele olarak basınçlı içme suyu tesisinin 1951'e kadar tamamlanacağını ve Dim Kanalı'nın ıslahıyla doğu mahallelerinin sulama imkânına kavuşacağını belirtmiştir. Ayrıca, bölgenin gelişimi açısından kritik gördüğü Alanya-Konya yolunun yeni yılda ayrılacak ödenekle modern standarda kavuşturulacağını, asfaltlamanın ise 1952'de tamamlanacağını ifade etmiş; tarımda pas böceğiyle mücadele konusunda Tarım Bakanlığı ile temas kuracağını dile getirmiştir.[34] 22 Ağustos 1950 tarihli haberde Alanya'ya dönen Tokuş'un, Konya Valisi ile temaslarının ardından Alanya-Konya yolu üzerinde 15-20 günlük bir inceleme programı yürüttüğü yerel basından anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar sonrasında dönemin Antalya Valisi İhsan Sabri Çağlayangil, Belediye Başkanı Şükrü Ulusoy ile birlikte Konya güzergâhından gelen Tokuş'u karşılamış; valilik heyeti yol çalışmalarına destek vereceklerini açıklamıştır. Nitekim Çağlayangil, Konya yolunun ikmâli, yayla yollarının tamiri ve Türbelinas Yaylası'nın ilçeye bağlanması taleplerini olumlu karşılamış; Bayındırlık Müdürü ise Konya yolu için 3000 lira, yayla yolları için 1000 lira tahsisat sözü vermiştir. Tokuş'un gündeminde yalnızca bu yol değil, aynı zamanda Alanya-Hadim hattının açılması da yer almıştır. Bu güzergâhın Alanya'yı İç Anadolu'ya bağlayan en kısa yol olması, ayrıca İstanbul-Konya-Kapadokya hattını izleyen turist akımının Alanya'ya yönlendirilmesi açısından stratejik bir değer taşıdığını belirtmiştir.[35] Çocukluk ve gençlik döneminde ailesiyle birlikte Çayarası Yaylası'na deve ve atlarla günler süren yolculuklar yapmak zorunda kalması, Tokuş'un Toros geçitlerinin bölge halkı için yarattığı güçlüğü yakından deneyimlemesine yol açmış ve bu yolların geliştirilmesini bir

[34] Cameleddin Sarıkadıoğlu, "Milletvekilimiz Ahmet Tokuş ABD Büyükelçisi ile Antalya'da," *Alanya Postası Gazetesi*, 25 Temmuz 1950, Sayı 52, 1, 3.

[35] "Memlekete Dönen Milletvekilimiz Ahmet Tokuş Yayla Köylerini Dolaşıyor," *Alanya Postası Gazetesi*, 22 Ağustos 1950, Sayı 56, 1-2.

"zorunluluk" olarak görmesine etki etmiştir.[36] Tokuş'un girişimleriyle gündeme gelen ve bugün halk arasında "Kuşyuvası Yolu" olarak bilinen güzergâh, uzun yıllara yayılan çalışmaların ardından ancak günümüzde tam anlamıyla işlevselliğe kavuşmuştur.

24 Temmuz 1950-14 Ağustos 1953 döneminde Antalya Valiliği yapan İhsan Sabri Çağlayangil, anıları *Kader Bizi Una Değil Üne İtti* adlı eserinde Ahmet Asım Tokuş'tan övgüyle söz etmektedir. Tokuş'un Alanya'daki evini yerli ve yabancı gezginlere açtığını; kendisinin de Antalya'daki konağını aynı amaçla kullandığını aktaran Çağlayangil, Avrupa Konseyi'nde yaptığı konuşmalarda Tokuş'un Antalya'yı sıklıkla övdüğünü ve "Antalya'da otel yok" diyenlere, "Valiye gidin, o sizi misafir eder" diyerek kentin tanıtımına aktif biçimde katkı sunduğunu ifade etmektedir.[37] Aynı dönemde Antalya Valiliği görevinde bulunan İhsan Sabri Çağlayangil'in değerlendirmeleri, Ahmet Asım Tokuş'un Antalya ve Alanya'nın tanıtımında yalnızca resmî görevleriyle değil, kişisel ilişkileri ve diplomatik çevresi aracılığıyla da aktif rol üstlendiğini göstermektedir.

Tokuş, eski eserlerin korunması konusundaki duyarlılığını yerel basına verdiği 19 Temmuz 1950 tarihli röportajda açıkça ortaya koymuş, aynı yaklaşımı TBMM'deki çalışmalarına da yansıtmıştır. 25 Şubat 1951 tarihli 51. Birleşim 2. Oturumunda, Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bütçesinde tasarruf amacıyla bazı onarım kalemlerinin çıkarılmasına karşı bir önerge sunulmuştur. Tokuş'un da imzacıları arasında yer aldığı bu önergede, turizm gelirlerinin kısa sürede harcamaları telafî edeceği belirtilerek restorasyon çalışmalarına ek kaynak ayrılması talep edilmiştir. Bu kapsamda, Antalya Belkıs Tiyatrosu'nun yenilenmesi için 68.500 TL, Alanya Kızılkule'nin yarım kalan onarımının tamamlanması için 75.000 TL ve diğer eserler için ilave ödenek talep edilmiştir. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı 1951 bütçesinin "Müzeler ve Anıtlar Giderleri" bölümünün 500.000 liradan 2.000.000 liraya çıkarılması yönündeki öneride de Tokuş'un imzasının bulunduğu görülmektedir.[38] Eski eserlerin korunmasına yönelik girişimler, dönemin kalkınma politikalarının yalnızca ekonomik büyüme ve altyapı yatırımlarına indirgenemeyeceğini, kültürel mirasın turizm ve bölgesel kimlik açısından stratejik bir unsur olarak ele alındığını göstermektedir.

Alanya Postası'nda yer alan haberler, Ahmet Asım Tokuş'un 1950'li yılların başında bölgenin tarım, ulaşım, sağlık ve turizm altyapısına yönelik çok yönlü

[36] Akbaş, *Ahmet Tokuş-4*, 2.
[37] İhsan Sabri Çağlayangil, *Çağlayangil'in Anıları,* düzenleyen Tahsin Cılızoğlu (Bilgi Yayınevi, 2007), 381; BCA, 30-18-1-2/149-34-10, 23 Haziran 1958.
[38] *TBMMTD,* Dönem IX, Cilt V, 27 Şubat 1951, 796-797.

girişimlerde bulunduğunu göstermektedir. 5 Şubat 1951 tarihinde Tarım Bakanı Nihat Eğriboz Coşkun'un Alanya'yı ziyareti sırasında, Bakanı köylülerin sorunlarını yerinde dinlemeye yönlendirdiği bu sayede tarımsal şikâyetlerin doğrudan ilgili makamlara aktarılmasının sağlandığı anlaşılmaktadır.[39] Aynı dönemde Tokuş'un Alanya-Konya yolunun Devlet Yolları statüsüne alınması için girişimlerde bulunduğu ve yolun genişletilmesi ile onarım çalışmalarının merkezi idare tarafından yakından takip edilmesini sağladığı belirtilmektedir.[40] Tokuş'un, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı H. Ekrem Üstündağ ile birlikte Alanya'da bir sağlık merkezi kurulması için çalıştığı[41] ayrıca kentin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla şehrin önde gelenleriyle birlikte Alanya Turistik Tesisler T.A.Ş. adlı bir şirket kurmayı plânladığı da yerel basında ifade edilmektedir.[42] Tokuş'un Alanya'nın ekonomik ve sosyal kalkınmasına yönelik çabalarının bir diğer örneği, kentte faaliyet göstermiş olan Dokumacılar Küçük El Sanatları Kooperatifi'nin yeniden işler hâle getirilmesi sürecidir. Yerel basında yer alan haberlere göre, kapanan kooperatifin yeniden açılması için kendisine yapılan başvurulara Tokuş olumlu yaklaşmış ve gerekli desteği sağlayacağını ifade etmiştir.[43] Bu girişimin sonucunda kooperatifin 1952 yılında yeniden faaliyete geçmiştir.[44] Tüm bu faaliyetleri birlikte değerlendirildiğinde, Alanya'nın kalkınmasını tek bir sektör üzerinden değil; tarım, ulaşım, sağlık, turizm ve yerel ekonomi arasında ilişki kuran geniş bir perspektifle ele aldığı görülmektedir. Tarımsal sorunların bakanlık düzeyinde gündeme taşınması, ulaşım ağının devlet yatırımlarıyla geliştirilmesine yönelik girişimleri, sağlık altyapısına ilişkin çalışmaları ve turistik tesisleşmenin kurumsal bir yapıya kavuşturulmasına yönelik çabaları, onun bölgesel kalkınmayı ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alanya'nın temel altyapı sorunlarından biri de içme suyu teminidir. İlçe halkı uzun yıllar doğal kaynaklar ve kuyulardan sağlanan sulara bağımlı kalmış; su kaynaklarının sağlık açısından uygunluğu ise yerel idare tarafından düzenli olarak denetlenmeye çalışılmıştır. 1928 yılında Alanya Kaymakamlığı'nın girişimiyle bazı kaynak sularının analiz ettirilmesi ve

[39] Sarıkadıoğlu, "Tarım Bakanı'nın Alanya'yı Ziyareti Münasebetiyle," *Alanya Postası Gazetesi,* 15 Şubat 1951, Sayı 69, 1-2.
[40] Sarıkadıoğlu, "Konya'ya Hangi Yoldan Daha Tez Ulaşılır?" *Alanya Postası Gazetesi,* 16 Nisan 1951, Sayı 73, 1-2.
[41] "15 Günün Olayları," *Alanya Postası Gazetesi, 1 Mayıs 1951, Sayı 74, 1.*
[42] "Alanya Turistik Tesisler TAŞ. Adıyla Bir Şirket Kuruluyor," *Alanya Postası Gazetesi, 16 Ağustos 1951, Sayı 81, 1-2.*
[43] "Alanya Dokumacılar Kooperatifi Yeniden İhya Edilecek mi?" *Alanya Postası Gazetesi, 15 Kasım-1 Aralık 1951, Sayı 87-88, 1-2.*
[44] "Alanya Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi Tekrar Faaliyete Geçti," *Alanya Postası Gazetesi, 16 Haziran 1952, Sayı 101, 1-2.*

halk sağlığını korumaya yönelik tedbirler alınması, su meselesinin yalnızca bir altyapı sorunu değil, aynı zamanda bir kamu sağlığı meselesi olarak ele alındığını göstermektedir. Benzer şekilde Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alanya'da şehir aydınlatması henüz elektrik yerine gaz fenerleri ve gaz lambalarıyla sağlanmakta, çarşı ve iskele çevresi belediye tarafından gaz fenerleriyle aydınlatılırken, elektrik üretimine yönelik ilk kurumsal girişim; ancak, 1939 yılında Alanya Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin kurulmasıyla gündeme gelmiştir. [45] Buna rağmen elektrik altyapısının ilçe geneline yayılması uzun yıllara yayılan bir süreç olmuştur.

1950'li yılların başında Ahmet Asım Tokuş'un enerji ve iletişim altyapısına yönelik girişimleri, Alanya'nın modernleşme sürecinin önemli adımlarını oluşturmuştur. 1952 yılı başlarında, Milletvekilleri Ahmet Tokuş, Dr. Burhanettin Onat, Akif Sarıoğlu ve Antalya Valisi İhsan Sabri Çağlayangil'in katılımıyla Alanya tazyikli su tesisleri ve hidroelektrik santralin açılışı gerçekleştirilmiştir.[46] Elektrik üretim kapasitesinin kısa sürede yetersiz kalması üzerine Tokuş, İller Bankası nezdinde girişimde bulunarak ilçeye bir Yüksek Elektrik Mühendisi'nin gönderilmesini sağlamış; yapılan teknik incelemeler sonucunda santrale ek bir türbin takılması için ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır.[47] Bununla birlikte, Antalya'ya çekilecek yeni telefon hatlarının Serik, Manavgat ve Alanya'ya kadar uzatılacağı ve her ilçeye bir santral kurulacağına ilişkin hazırlıkların tamamlanması, yerel basında Tokuş ve Ahmet Tekelioğlu'na yönelik teşekkürlerle duyurulmuştur.[48] Alanya Belediye Başkan Yardımcısı Abdullah Akbaş'ın 2022 tarihli değerlendirmeleri, Ahmet Asım Tokuş'un kentin tanıtımı, uluslararası ilişkileri ve kurumsal gelişimi için yürüttüğü girişimlere ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Akbaş'a göre Tokuş, Alanya'nın dış dünyada tanınmasına önem vermiş; yabancı misafirlerin kente gelmesini teşvik ederek diplomatik ve kişisel ilişkilerini bölgesel kalkınma amacıyla kullanmıştır. Bu çerçevede Tokuş'un, Alanya Kalesi'nde Georgetown Üniversitesi ile bağlantılı bir eğitim girişiminin oluşum sürecinde rol aldığı belirtilmektedir.[49] Akbaş'ın aktardığına göre Tokuş, söz konusu yapının ilerleyen dönemde yükseköğretim sistemi içerisinde kurumsal bir zemine kavuşması için de çeşitli girişimlerde

[45] Gönüllü, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938)*, 86-87, 100; Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya* (Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, 1997),

[46] "Elektrik ve Tazyikli Suya Kavuştuk," *Alanya Postası Gazetesi,* 1 Nisan 1952, Sayı 96, 1-2.

[47] "Elektrik Santraline Bir Türbin Daha Konuluyor," *Alanya Postası Gazetesi,* 1 Mart 1953, Sayı 118, 3.

[48] Cameleddin Sarıkadıoğlu, "Valimizin Muvaffakiyetleri," *Alanya Postası Gazetesi,* 18 Nisan 1953, Sayı 121, 1-2.

[49] Konu hakkında yapılan araştırmada henüz Georgetown Üniversitesi girişimine ilişkin herhangi bir kaynak veya belgeye ulaşılamamıştır.

bulunmuştur.[50] Fakat, belirtilen üniversite girişime dair henüz somut bir kaynağa ulaşılamamıştır.

Tokuş'un kentsel gelişime ilişkin duyarlılığı iskele inşaatı sırasında tesadüfen keşfedilen Damlataş Mağarası'nın korunması ve Alanya Kalesi'ne araç yolu açılırken sur kapısının yıkılmasına engel olmasıyla daha da belirginleşmiştir. Gerek mağaranın korunması gerekse Kale kapısının teknik yöntemlerle açılması, dönemin sınırlı koruma bilincine rağmen Tokuş'un doğal ve tarihî mirası geleceğe aktarmayı önceleyen bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Halk arasında dolaşan "Kalenin yolu yokuş, nur ol Ahmet Tokuş" tekerlemesi, Tokuş'un bu süreçteki yerel karşılığının bir ifadesi olarak dikkate değerdir.[51] Bu örnekler, Ahmet Asım Tokuş'un Alanya'nın tanıtımı, kültürel mirasının korunması ve kurumsal gelişimi konusunda teknik uzmanlık ile siyasal ve diplomatik ilişkileri bir arada değerlendiren bir yaklaşım geliştirdiğini göstermektedir.

Ahmet Asım Tokuş, Burhanettin Onat ve diğer Antalya milletvekilleriyle birlikte turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalarda yer almış; bu süreçte Alanya Motel, Riviera ve Alaaddin otellerinin açılmasıyla kentte modern turistik tesisleşmenin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. 1956'da yürürlüğe giren İmar Kanunu ve İstimlâk Kanunu sonrasında Alanya'nın şehirleşme sürecinde aktif rol üstlenen Tokuş, başlıca caddelerin genişletilmesi ve yeni yolların açılması amacıyla yürütülen kamulaştırma çalışmalarını desteklemiştir. İskele yolunun genişletilmesi sırasında kendi akrabalarına ait yapılar da dâhil olmak üzere çok sayıda binanın yıkılması, bu sürecin kararlılıkla uygulandığını göstermektedir. Tokuş'un ayrıca, bölgenin turizm potansiyelini korumak amacıyla Antalya çevresindeki bazı sanayi yatırımlarına mesafeli yaklaştığı ve Side ile Alanya kıyılarının korunmasını savunduğu anlaşılmaktadır.[52]

Ayrıca, Tokuş'un Antalya-Alanya karayolunun yapım sürecinde, dönemin sınırlı teknik kapasitesi ve bürokratik engellerine rağmen olağanüstü bir siyasi kararlılık ve stratejik girişimcilik örneği sunmaktadır. Karayollarındaki mühendislik geçmişi sayesinde köprü ve sulama kalemlerine ayrılmış özel bütçeleri tespit ederek Antalya-Alanya hattındaki ahşap köprülerin beton köprülerle yenilenmesini sağlamış; Marshall Yardımı kapsamında Mersin-İskenderun hattına gelen makinelerin Alanya'ya tahsisi için harekete geçmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı bölgenin turizm potansiyeli üzerinden

[50] Akbaş, "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-5," *Gerçek Alanya Gazetesi,* 20 Ağustos 2022, Sayı 2158, 2; bkz. Ek 4.
[51] Akbaş, *Ahmet Tokuş-4,* 2.
[52] Akbaş, *Ahmet Tokuş-5,* 2; Güçlü, *Dr. H. Burhanettin Onat ve Hayatı (1894-1976)*, 145,

ikna etmesine rağmen Karayolları Genel Müdürlüğü'nün direnciyle karşılaşmış; bunun üzerine bütçe komisyonuna girerek kurumun bütçesini bloke edecek kadar sert bir tutum izlemiş ve tahsisi fiilen zorunlu kılmıştır. Ancak, makinelerin kara yolundan taşınamayacağı anlaşılınca, öğrencilik döneminde tanıdığı ABD Donanması mensubu bir amirale ulaşarak bir çıkarma gemisi talep etmiş, komutanın "*Hayrola, Kıbrıs'a çıkarma mı yapacaksın?*" şeklindeki esprili tepkisine rağmen teknik gerekçeleri açıklayarak geminin tahsisini sağlamıştır. Gemi için ihtiyaç duyulan yakıt, Tokuş'un bizzat Etibank'a gitmesiyle temin edilmiş; limanın altyapı yetersizliği nedeniyle çıkarma gemisinin kapaklarını açmak istemeyen komutan da Tokuş'un şahsi garanti vermesiyle ikna edilmiştir. Makinelerin Alanya'ya ulaşmasıyla başladığı yol çalışmaları boyunca Tokuş, güzergâh üzerindeki yoğun itirazlara, dilekçelere ve kendisine yöneltilen "gereksiz geniş yol" suçlamalarına rağmen geri adım atmamış; çok sayıda yapının ikna yoluyla veya enkaz bedeli ödenerek yıkılmasını sağlamış; yolun önce Gazipaşa yönünden açılması kararıyla iş makinelerinin geri dönmeyip iki yönlü ilerlemeyi tamamlamasını güvence altına almıştır. "*Gözüm kara olmasa bu yolu açamazdım*" sözleriyle özetlediği bu süreç, Tokuş'un teknik bilgi, bürokratik mücadele, uluslararası temas ve siyasi cesareti eşzamanlı kullanabilen nadir aktörlerden biri olduğunu göstermektedir.[53] Tokuş'un bürokratik engelleri aşmak amacıyla Meclis komisyonlarını, siyasal ilişkilerini ve uluslararası bağlantılarını birlikte kullanması; yerel itirazlara rağmen yol çalışmalarını sürdürmesi, onun bölgesel kalkınma taleplerini merkezi yönetime taşıma konusundaki etkin rolünü ortaya koymaktadır. Bu süreçte gerçekleştirilen yol yatırımları, yalnızca ulaşım altyapısının geliştirilmesine değil, Alanya'nın ekonomik, toplumsal ve turistik dönüşümüne de önemli katkı sağlamıştır.

26 Şubat 1957 tarihli TBMM oturumunda Tokuş'un Akdeniz bölgesine ilişkin yaptığı konuşma, onun Türkiye'nin kıyı şeridini yalnızca turizm açısından değil, ekonomik ve tarımsal kapasitesi bakımından da değerlendiren yaklaşımını yansıtmaktadır. Mersin'den Muğla'ya uzanan hattın gelecekte ülkenin zirâî kalkınmasında önemli bir rol oynayacağını belirtmiş; bölgedeki yaşam standartlarının hâlâ düşük olduğu yönündeki eleştirilere karşı çıkarak geçmişteki kıtlık ve yoksunluk koşullarının büyük ölçüde geride kaldığını ifade etmiştir. Köylülerin artık daha iyi beslenme, giyim, ulaşım ve haberleşme imkânlarına sahip olduğunu belirten Tokuş; radyo kullanımı, tahıl çeşitliliği ve arazi taşıtlarının yaygınlaşmasını bölgesel refah artışının göstergeleri arasında değerlendirmiştir. "Köylülerimizin artık acınacak bir durumu yoktur" ve "Türkiye ikinci bir Amerika olmaya adaydır" şeklindeki ifadeleri ise, onun DP

[53] Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri,* 25-28.

dönemindeki kalkınma hamlelerini iyimser bir perspektifle değerlendirdiğini göstermektedir.[54] Tokuş'un hem ulusal düzeyde (TBMM komisyon çalışmaları, turizm ve imar mevzuatına ilişkin faaliyetler) hem de yerel düzeyde (altyapı yatırımları, kültürel mirasın korunması, eğitim ve turizm girişimleri) yürüttüğü çalışmalar, Alanya ve Antalya'nın dönüşüm sürecinde etkili olmuştur.

TBMM konuşmalarında sıkça dile getirdiği kalkınma vurgusu ve toplumsal iyimserlik, onun Cumhuriyet'in modernleşme hedeflerini bölgesel kalkınma perspektifiyle birlikte değerlendirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle Ahmet Asım Tokuş, çok partili dönemde teknik uzmanlığın siyasal temsil üzerindeki etkisini göstermesi bakımından dikkat çekici örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

4. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Kuruluş Sürecindeki Katkıları

Ahmet Asım Tokuş'un siyasal ve mesleki faaliyetlerinin en dikkat çekici yönlerinden biri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) kuruluş sürecindeki çalışmalarıdır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin kalkınma hedefleri doğrultusunda nitelikli teknik insan gücüne duyulan ihtiyaç giderek artarken, Tokuş'un hem yabancı uzmanlarla yürütülen temaslarda hem de üniversitenin hukuki ve idarî altyapısının oluşturulmasına yönelik çalışmalarda yer aldığı görülmektedir.

ODTÜ'nün kuruluşu, 1950'li yıllarda ortaya atılan iddialar, varsayımlar ve uluslararası politik yansımalar nedeniyle dönemin en tartışmalı eğitim girişimlerinden biri olmuştur.[55] Tokuş, üniversitelerin milletin sorunlarıyla ilgilenen aydınlar yetiştirmesi gerektiğine inanan bir siyasetçi olarak, Ankara'da dünya ölçeğinde bir teknik üniversite kurulmasını savunmuş; çocuklarını yükseköğrenim için yurtdışına göndermek zorunda kalan varlıklı ailelerin ülke kaynaklarını dışarıya aktarmasının önüne geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[56] ODTÜ'nün kuruluş sürecinde Ahmet Asım Tokuş ile dönemin Karayolları Genel Müdürü Vecdi Diker arasındaki işbirliğinin önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Kaynakta, Tokuş'un ABD'de üst düzey çevrelerle kurduğu ilişkilerin girişime uluslararası destek sağlanmasında etkili olduğu ifade edilmektedir. Eski ABD Başkanı Lyndon Johnson ile kişisel dostluğu da dâhil olmak üzere ABD'li muhataplarla yürütülen temaslar sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin öğretim kadrosu ve mâlî destek sağlamayı kabul ettiği; ayrıca Birleşmiş Milletler'in projeye katkısının da bu süreçte temin edildiği aktarılmaktadır.[57] Ancak, Türkiye'de yeni bir üniversite kurulmasına dönemin bazı rektörleri ve

[54] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVII, 26 Şubat 1957, 1048.
[55] Kemal Bağlum, *Anıpolitik 1945-1960* (Bilgi Yayınevi, 1991), 106.
[56] Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri,* 39.
[57] Bağlum, *Anıpolitik,* 106.

milletvekilleri karşı çıkmış; süreç gecikince Amerikalı yetkililer projenin Kahire'ye taşınabileceğini dahi dile getirmiştir. Bu noktada Tokuş durumu Başbakan Adnan Menderes'e ileterek, kurulacak üniversitenin mevcut kurumlardan tamamen farklı bir yapıda olacağını ve Türk öğrencilerin yüksek maliyetli yurtdışı eğitimine gerek bırakmayacağını ifade etmiş; Menderes'i projeye destek vermeye ikna etmiştir.[58] Böylece ODTÜ, ulusal teknik eğitim kapasitesini güçlendirmeyi hedefleyen ve uluslararası iş birliği ile şekillenen bir girişim olarak hayata geçmiştir.

Yeni Alanya Gazetesi'nde 28 Aralık 2012 tarihinde yayımlanan ve M. Ali Dim tarafından gerçekleştirilen röportaj, Ahmet Asım Tokuş'un ODTÜ'nün kuruluşundaki belirleyici rolünü birinci elden aktarması bakımından son derece önemlidir. Röportajda Tokuş, üniversitenin kuruluşunun yalnızca mâlî kaynak temini meselesi olmadığını, aynı zamanda Türkiye'nin teknik eğitim politikasının yeniden şekillenmesini gerektiren çok katmanlı bir diplomasi ve bürokrasi mücadelesi olduğunu vurgulamaktadır. Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın tasarrufçu tutumu nedeniyle başlangıçta finansman sağlanamazken, ABD'den maddî destek alınma ihtimalinin ortaya çıkması süreci hızlandırmıştır. Tokuş, ABD'den davet edilen bir profesör aracılığıyla hazırlanan raporu Başbakan Adnan Menderes'e sunmuş; üniversitenin mütevelli sistemiyle çalışacağını ve hükümete yük olmayacağını belirterek Menderes'in desteğini kazandığını ifade etmiştir. Ardından ABD'ye gönderilen Tokuş, Senato'da yaptığı konuşma ile "Türkiye'nin ilk fiilî lobi girişimini" kurduğunu ve yaklaşık 60 senatörle temas kurarak ODTÜ için fon arayışını sürdürdüğünü anlatmaktadır. ABD'nin oyalaması üzerine New York'ta BM nezdinde girişimde bulunan Tokuş, Büyükelçi Selim Sarper'in desteğiyle ilgili daire müdürleriyle bir toplântı düzenlemiş; özellikle Teksaslı yetkililerle kurduğu kişisel bağlar neticesinde 90 bin dolarlık maddî destek ve üç Amerikalı profesörün gönderilmesi sağlanmıştır. Türkiye'ye dönüşünde Ankara'da Emekli Sandığı'na ait eski bir binanın boşaltılarak 40 öğrenciyle eğitimin başlaması sağlanmış; ancak ODTÜ'nün uzun vadeli vizyonunu gerçekleştirmek için büyük bir kampüs alanına ihtiyaç duyulmuştur. Tokuş'un Menderes'ten 50 bin dönümlük arazi talebi başlangıçta tepkiyle karşılansa da Ankara'nın gelişiminin bu kampüs etrafında şekillenebileceğini ileri sürmesi üzerine kabul görmüş; Tokuş kısa sürede istimlâk komisyonu başkanı yapılarak süreci yürütmüştür. Üç ayda tamamlanan istimlâk çalışmaları sırasında ne köylünün mağdur edilmesine ne de devletin zarar etmesine izin vermediğini ifade eden Tokuş, dönemin siyasal iklimi

[58] Akbaş, "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-6," *Gerçek Alanya Gazetesi*, 22 Ağustos 2022, Sayı 2159, 2.

düşünüldüğünde istimlâk fiyatlarını artırması yönündeki baskılara direniş göstermesinin Yassıada sürecinde kendisini ciddi suçlamalardan koruduğunu vurgulamıştır.[59] Bugün ODTÜ'nün "Ankara'nın akciğeri" olarak nitelendirilen geniş kampüs alanına sahip olması, kuruluş sürecinde Tokuş'un da içinde yer aldığı uzun vadeli plânlama anlayışının dikkat çekici sonuçlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Kemal Bağlum, Anıpolitik adlı eserinde ODTÜ tasarısının Meclis'e sevk edilmesinde Ahmet Asım Tokuş'un belirleyici rolünü vurgularken, tasarının komisyon aşamasından hemen sonra gündeme alınmasıyla birlikte yoğun bir muhalefetle karşılaşıldığını belirtir. Bağlum'a göre Milli Eğitim Komisyonu görüşmelerinde yalnızca CHP değil, DP içerisinden de itirazlar yükselmiş; özellikle DP Konya Milletvekili Prof. Hamdi Ragıp Atademir'in sert muhalefeti, Atademir ile Tokuş arasında gerilimli tartışmalara yol açmıştır. Meclis görüşmelerinde ise CHP adına konuşan Prof. Turan Feyzioğlu, "*yabancı dilde eğitim veren bir üniversite kurulmasını anayasaya aykırı*" ve "*kapitülasyonların yeniden ihyâsı*" olarak nitelendirerek tasarıya açıkça karşı çıkmış, tüm sorumluluğun DP'ye ait olduğunu ifade etmiştir. Bağlum, 1960 müdahalesi sonrasında aynı Prof. Feyzioğlu'nun ODTÜ rektörlüğüne atanmasının süreçte dikkat çekici bir ironi oluşturduğunu da vurgulamaktadır.[60] 29 Ocak 1957 tarihli TBMM zabıt ceridesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluş ve hazırlıklarına ilişkin kanun tasarısının Genel Kurul gündemine alındığını ve müzakerelerine başlandığını göstermektedir. Oylama sonucunda tasarıya katılan 279 üyenin 278'inin kabul, yalnızca birinin çekimser oy kullandığı; ret oyunun bulunmadığı ve böylece kanunun büyük çoğunlukla kabul edildiği görülmektedir.[61] Bu tablo, komisyon ve Genel Kurul aşamalarında yaşanan tartışmalara rağmen ODTÜ'nün kuruluşuna dair siyasal mutabakatın nihâî aşamada geniş bir destekle sağlandığını ortaya koymaktadır.

Tokuş'un 29 Ocak 1957 tarihli konuşması, ODTÜ'nün kuruluş sürecine ilişkin tartışmalara bir kez daha açıklık getirmektedir. Konuşmasında üniversitenin 1933'te gündeme gelen Teknik Üniversite girişimiyle hiçbir ilişkisi olmadığını, DP hükümetinin tamamen yeni bir vizyon çerçevesinde hareket ettiğini vurgulamıştır. Sürecin, BM uzmanı Prof. Abrams'ın iki yıl önce Türkiye'ye konut sorununu incelemek üzere gelişiyle başladığını; hükümetin bu ziyareti değerlendirmesi sonucu BM'nin Pensilvanya Üniversitesi Dekanı Prof.

[59] Mehmet Ali Dim, "ODTÜ'yü Kuran Alanyalı Tokuş," *Yeni Alanya Gazetesi,* 28 Aralık 2012, 2 bkz. Ek 5-6.
[60] Bağlum, *Anıpolitik,* 106-107.
[61] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957, 194-200.

Perkins'in de yer aldığı üç kişilik uzman heyeti Türkiye'ye gönderdiğini belirtmiştir. Yapılan incelemeler sonucu Orta Doğu'da nitelikli teknik insan gücü yetiştirecek bir üniversite kurulmasında fikir birliğine varıldığını; Türkiye'nin arazi ve bina desteğini, BM'nin ise laboratuvar ekipmanı, uzman öğretim kadrosu ve ABD'de yetiştirilecek Türk mimarların masraflarını üstlendiğini ifade etmiştir. Mecliste dile getirilen "14 fakültenin nerede olduğu" yönündeki eleştirilere karşı Tokuş, üniversitelerin aşamalı büyüme ilkesine göre geliştiğini; ODTÜ'nün 1957'de iki fakülteyle başlayacağını, 1958-1959'da beş ve sekiz fakülteye ulaşacağını, on dört fakültenin ise zamanla kurulacağını belirtmiştir. Bu süreyi uzatmanın binlerce öğrencinin mühendis olma fırsatını kaybetmesine yol açacağını vurgulayan Tokuş, teknik insan gücü açığı yaşayan belediyeler üzerinden üniversitenin gecikmeden faaliyete geçmesi gerektiğini savunmuştur.[62] 23 Ocak 1957 tarihli TBMM oturumunda kabul edilen "Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Kuruluş ve Hazırlıkları Hakkında Kanun", üniversitenin hukuki çerçevesini oluşturan altı maddeden meydana gelmektedir. Söz konusu düzenleme, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kurulmasına ilişkin tüm hazırlık süreçlerini yürütme yetkisini Maarif Vekâleti'ne (Millî Eğitim Bakanlığı) devretmekte; personel istihdamı, mâlî kaynakların temini, devlete ait taşınmazların üniversiteye tahsisi ve bağış ile vasiyetlerin kabulü gibi hususları açık biçimde düzenlemektedir. Kanun, üniversitenin kuruluş aşamasında görev alacak üniversite mensupları, devlet memurları ve uzmanlara ödenecek ücretlerin İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından belirlenmesini öngörürken, bu ödemelerin mevcut üniversite mevzuatındaki tazminat hükümlerini zedelemeyeceğini de güvence altına almaktadır. Ayrıca, üniversiteye tahsis edilecek taşınmazların Bakanlık talebi ve Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmesi, bağışların ise her türlü vergi ve harçtan muaf tutulması hükme bağlanmıştır. Kanun, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girmiş ve uygulanmasından İcrâ Vekilleri Heyeti sorumlu tutulmuştur.[63] Yapılan oylama sonucunda oturuma katılan 279 üyeden 278'inin kabul, yalnızca bir üyenin çekimser oy kullandığı; tasarıya karşı ret oyu verilmediği görülmektedir. Böylece ODTÜ'nün kuruluşuna ilişkin kanun tasarısı Meclis'te büyük çoğunlukla kabul edilmiştir.[64] Bu tablo, komisyon ve Genel Kurul aşamalarında yaşanan tartışmalara rağmen ODTÜ'nün kuruluşuna dair siyasal mutabakatın nihai aşamada geniş bir destekle sağlandığını ortaya koymaktadır. ODTÜ'nün kurumsal temelleri, 1 Kasım 1956'da "Orta Doğu Yüksek Enstitüsü" adıyla mimarlık ve şehircilik alanlarında eğitime başlanmasıyla atılmıştır. Kuruluşun üniversiteye dönüşmesi ise iki aşamada

[62] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957, 196.
[63] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957, 199-200.
[64] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957, 207.

gerçekleşmiş; bu süreçte ilk adım, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Kuruluş ve Hazırlıkları Hakkında Kanun'un 23 Ocak 1957 tarihinde TBMM'de kabul edilmesiyle atılmıştır. Böylece ODTÜ hem hukuki statüsünü kazanmış hem de Türkiye'nin modern teknik yükseköğretim sistemi içinde kendine özgü bir konum edinen üniversite modeline resmen kavuşmuştur. 1957 yaz aylarında Ankara'ya davet edilen Pennsylvania Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı H. Perkins, ODTÜ'de görev yapan yardımcısı Godfrey ile birlikte üniversitenin akademik ve idari yapısına ilişkin kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda açılması plânlanan fakülte ve bölümler, öğrenci kontenjanları ile tahmini bütçe gereksinimleri ayrıntılı biçimde belirlenmiş; finansmanın Türk Hükümeti ile Birleşmiş Milletler tarafından sağlanacağı varsayılmıştır. Nitekim bu süreçte BM desteğinin kesinleştiği; ancak, Amerikan mâlî yardımı için Başbakan Adnan Menderes'in yoğun girişimlerine rağmen ABD'li yetkililerin başlangıçta bu talebe olumlu yaklaşmadığı anlaşılmaktadır.[65] Ahmet Asım Tokuş'un ODTÜ'nün kuruluş sürecindeki girişimlerine, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat'ın Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalarla destek verdiği,[66] ayrıca Nevşehir Milletvekili Münir Hayri Ürgüplü'nün de 1959 yılında tasarı lehine açıklamalarda bulunduğu görülmektedir.[67] Bu siyasi destek ortamı içinde ODTÜ yasası, 4 Haziran 1959 tarihinde 7302 sayılı Kanun olarak TBMM'de kabul edilmiştir. Kanunun 19. maddesi, üniversitenin gelişimi açısından kritik önem taşıyan mâlî kolaylıkların 1 Mart 1960 tarihinde yürürlüğe gireceğini hükme bağladığından, ODTÜ Yasası'nın fiilî yürürlük tarihinin 1 Mart 1960 olarak değerlendirilmesi daha isabetli görünmektedir.[68] ODTÜ yasasının Meclis'te geniş bir siyasi destekle kabul edilmesi ve özellikle mâlî hükümlerinin 1 Mart 1960'a ertelenmesi, üniversitenin kuruluşunun yalnızca teknik bir yükseköğretim hamlesi değil, aynı zamanda plânlı bir devlet yatırımı olarak tasarlandığını göstermektedir. Bu süreç, DP'nin teknik eğitim ve kalkınma politikalarına verdiği önemin kurumsal bir ifadesi olduğu gibi, Tokuş ve onu destekleyen milletvekillerinin üniversitenin sürdürülebilir bir mali zemine oturması konusundaki ısrarını da ortaya koymaktadır. Yasanın yürürlük tarihine ilişkin bu düzenleme, ODTÜ'nün sonraki yıllarda kazandığı kurumsal güç ve özerklik için gerekli hukuki altyapının özenle oluşturulduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, ODTÜ'nün kuruluşunda etkin rol üstlenen Ahmet Asım Tokuş'un siyasi hayatını doğrudan etkilemiştir. Darbeden

[65] Uğur Ersoy, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi," *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1961-2007* içinde, cilt 2, ed. Toker Çelik ve İlhan Tekeli (Türkiye Bilimler Akademisi, 2009), 620-621.
[66] *TBMMZC,* Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957, 190-191.
[67] *TBMMZC,* Dönem XI, Cilt IX, 27 Temmuz 1959, 356.
[68] Ersoy, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi," 621.

kısa süre önce bir CHP milletvekilinin yurt dışına çıkması yönündeki uyarısını reddeden Tokuş, müdahale sonrası iki gün gözaltında tutulmuş, serbest bırakılmasının ardından ilk olarak ODTÜ'ye giderek üniversitenin geleceğine ilişkin kaygılarını rektörle paylaşmıştır. Muhtemel siyasi belirsizliklere karşı üniversitenin korunması amacıyla, gerektiğinde CHP içindeki üst düzey isimlerle temas kurulmasını önermesi, Tokuş'un kurumsal süreklilik konusundaki duyarlılığını göstermektedir. Beş yılı başkanlık, altı ayı geçici başkanlık olmak üzere toplam 25 yıl Mütevelli Heyeti'nde görev yapan Tokuş, ODTÜ'nün kurumsal kimliğinin şekillenmesinde uzun süreli bir etkiye sahip olmuştur. Bu katkılarının bir sonucu olarak ODTÜ Rektörlüğü tarafından 1988 yılında kendisine "Fahri Doktora" unvanı verilmiştir.[69]

ODTÜ, Türkiye'de yabancı dilde eğitim veren ilk yükseköğretim kurumu olması, uluslararası öğrenci kabulü ve disiplinler arası yapısıyla ülkenin modern üniversite modeline geçişinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu çalışma kapsamında, ODTÜ'nün kuruluş sürecinde Ahmet Asım Tokuş'un oynadığı belirleyici rol ortaya konulmuştur. Tokuş, üniversitenin hayata geçirilmesi için hem yasama sürecinde hem de uluslararası diplomasi alanında yoğun çaba sarf etmiş; ABD ve BM nezdindeki girişimleri, yabancı uzmanların Türkiye'ye yönlendirilmesi ve hükümet desteğinin sağlanması gibi kritik aşamalarda aktif rol üstlenmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında dahi üniversitenin kurumsal bütünlüğünün korunması için girişimlerde bulunması, onun ODTÜ'yü siyasal değişimlerden bağımsız bir ulusal kalkınma projesi olarak gördüğünü göstermektedir.

5. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Yassıada Süreci

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Ahmet Asım Tokuş, diğer DP milletvekilleriyle birlikte gözaltına alınarak Yassıada'da yargılanmıştır. Kendisine yöneltilen başlıca suçlamalar, ODTÜ arazisinin kamulaştırılması sırasında devletin zarara uğratılıp uğratılmadığı ve Alanya'daki İskele Caddesi'nin açılması sürecinde kamu zararının oluşup oluşmadığına ilişkindir. Ancak, yapılan incelemelerde Tokuş'un kamulaştırma işlemlerini mevzuata uygun şekilde yürüttüğü, keyfi ödeme artışına gitmediği ve devleti zarara uğratacak bir uygulama yapmadığı tespit edilmiş; bu konularda herhangi bir suç unsuru bulunmamıştır.[70] 2 Mayıs 1961 tarihli Yüksek Adalet Divanı'na verilen savunmasında Ahmet Asım Tokuş, siyasi yaşamı boyunca partizanca

[69] Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri,* 42-43; bkz. Ek 7.
[70] Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri,* 42; BCA, 10-09-0-0/261-800-06, 1960-1962.

davranmadığını, milletvekilliği görevini objektif ve kamu yararı doğrultusunda yürüttüğünü, özellikle ODTÜ kamulaştırması ve Alanya'daki yol çalışmaları sırasında devleti zarara uğratacak hiçbir tasarrufta bulunmadığını vurgulamaktadır. Tokuş, DP içinde kimi zaman hükümete muhalif kalan tutumu nedeniyle eleştirildiğini ve hatta partiden ihracının dahi tartışıldığını, dolayısıyla kendisine yöneltilen "hükümet lehine menfaat sağlama" suçlamalarının temelsiz olduğunu belirtmiştir. Grup konuşmalarında ve meclis zabıtlarında yer alan kayıtlar, Tokuş'un sıklıkla hükümet politikalarını eleştirdiğini; kamu zararına yol açabilecek uygulamalara karşı çıktığını ve birçok konuda bağımsız oy kullandığını göstermektedir. ODTÜ kamulaştırması konusunda ise, bazı milletvekillerinin daha yüksek ödeme baskısına karşın mevzuata uygun en düşük mâlîyetli plânı uygulayarak devlet lehine hareket ettiğini ifade etmiş; bilirkişi raporları da herhangi bir usulsüzlük bulunmadığını teyit etmiştir. Savunmanın sonunda Tokuş, siyasi yaşamı boyunca dürüstlük ilkesine bağlı kaldığını, hükümete kayıtsız-şartsız bağlılık göstermediğini ve isnat edilen suçların maddî temelinin bulunmadığını beyan etmiştir. 1959 tarihli Akşam gazetesindeki beyanların noter tasdikli sureti, Tokuş'un parti içi eleştirilerde dahi demokratik usulleri savunduğunu ve muhalefete karşı sert bir parti çizgisinden ziyade yapıcı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. 2 Temmuz 1961 tarihli Prof. Dr. Cengiz Ulusoy ve Daniş Koper imzalı ODTÜ değerlendirme mektubunda ise, Tokuş'un üniversitenin mütevelli heyetinde bulunduğu süre boyunca hiçbir şekilde partizanlık yapmadığı, akademik kadroların belirlenmesinde liyâkatten şaşmadığı ve ODTÜ'nün kuruluşundaki başarıda belirleyici bir rol üstlendiği açıkça belirtilmektedir. Ayrıca, 27 Ağustos 1958 tarihli Vecdi Diker mektubu, Tokuş'un ODTÜ'nün uluslararası temellerinin atılmasında özellikle BM ve UNESCO nezdindeki girişimlerin yürütülmesinde etkin bir sorumluluk aldığını ve üniversitenin bilimsel yapısının şekillenmesine yönelik stratejik katkılar sunduğunu göstermektedir.[71] 3 Ocak 1956 tarihli *Dünya* gazetesi haberinde, DP içinde hükümete yönelik eleştirel tutumlarıyla öne çıkan yirmi milletvekilinin ihraç sürecine sevk edildiği aktarılmaktadır.[72] Gazetenin birinci sayfasında portreleriyle birlikte verilen bu isimler arasında Ahmet Asım Tokuş'un da bulunması, onun 1955 sonrasında DP içerisindeki muhalif grup içinde yer aldığını açık biçimde göstermektedir. Söz konusu haber, Tokuş'un parti içi muhalefeti nedeniyle disiplin mekanizmalarına konu edildiğini belgelediği gibi, Yassıada yargılamaları sırasında savunma dosyasına da yansıyan "objektif muhalefet" çizgisinin dönemin basınında da kayda geçtiğini ortaya koymaktadır. Gazete kupürü bu yönüyle, Tokuş'un siyasal pozisyonunun yalnızca meclis tutanakları

[71] BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961; bkz. Ek 8-9.
[72] "20 Milletvekili daha Demokrat Parti'den İhraç Ediliyor," *Dünya Gazetesi,* 3 Ocak 1956, 1.

ve savunma belgeleriyle değil, aynı zamanda dönem basınıyla da doğrulanan bir nitelik taşıdığını göstermesi açısından önemlidir.

Yüksek Adalet Divanı dosyasında yer alan belgeler birlikte değerlendirildiğinde, Ahmet Asım Tokuş'un hem siyasi hem de idarî pozisyonlarında kendisine yöneltilen suçlamalarla tam olarak örtüşmeyen bir profil çizdiği görülmektedir. Belgelerdeki ifadeler, onun parti içi tartışmalarda sert hizipçi bir tutumdan uzak durduğunu; ODTÜ gibi kurumsal yapılanma süreçlerinde ise tarafsızlık ve liyakat ilkelerini önceleyen bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Tokuş, Yassıada'daki savunmasında, on yıllık parlamento hayatı boyunca parti ve hükümet içinde herhangi bir resmî görev üstlenmediğini; buna karşılık gerekli gördüğü durumlarda hükümet politikalarını ve parti uygulamalarını eleştirerek yasama organının denetim (murakabe) görevini yerine getirdiğine inandığını ifade etmiştir. Tahkikat Komisyonu'na ilişkin tutumunu açıklarken ise, söz konusu girişimi Meclisin bilgi edinme imkânını genişletecek bir araç olarak değerlendirdiğini ve bu nedenle desteklediğini belirtmiştir.[73] Bununla birlikte, Yüksek Adalet Divanı tarafından "Anayasayı ihlal" suçlamasıyla 4 yıl 2 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir.[74] Tokuş, cezasının yaklaşık bir yılını Yassıada'da, bir yılını Kayseri Cezaevi'nde geçirmiş; sağlık sorunları nedeniyle yaklaşık beş-altı ay süreyle Haydarpaşa Hastanesi'nde tedavi görmüştür.[75] Yassıada'da tutukluluğu sırasında Ahmet Asım Tokuş'un, Antalya milletvekilleri Rauf Subaşı, Atilla Konuk, Adnan Selekler ve Mehmet Ak ile birlikte 6. Koğuş'ta kaldığı da kayıtlara geçmiştir.[76] Mevcut belgeler ve ifadeler birlikte değerlendirildiğinde, Ahmet Asım Tokuş'un yargılama sürecinde kendisine isnat edilen suçlamalar ile parlamentodaki görev anlayışı arasında belirgin bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Bu durum, Tokuş'un Yassıada yargılamalarında daha geniş bir siyasal bağlamın parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Milletvekilliği ve Yassıada sürecinin ardından Alanya'ya dönen Ahmet Asım Tokuş, yaşamının geri kalanında turizm ve tarım faaliyetlerine yönelmiştir. Özellikle avokadoyu ilk kez Alanya'ya getiren isimlerden biri olarak bölge tarımında dikkat çekici bir rol üstlenmiş; Pelitlik Caddesi'nde hâlen ayakta bulunan avokado ağaçları bu girişimin somut izleri arasında yer almıştır. Milletvekilliği yıllarında yakın dostluk kurduğu, dönemin DSİ Genel Müdürü ve daha sonra Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel ile birlikte

[73] *Yassıada Zabıtları,* cilt 2, ed. Emine Gürsoy Naskali (Kitapevi Yayınları, 2011), 1072-1073.
[74] *Yassıada Yüksek Adalet Divanı Kararları, 14 Ekim 1960- 15 Eylül 1961* (Kabalcı Yayınları, 2007), 355-356.
[75] Akbaş, *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri,* 43.
[76] Adnan Selekler, *27 Mayıs Zor Günler: Anılar, Olaylar, Yorumlar* (Başer Ofset, 1980), 32.

Dim Vadisi'nde yürütülen çalışmalar sonucunda sulama kanallarının inşa edildiği ve Alanya'daki narenciye üretim alanlarının suya kavuştuğu belirtilmektedir. Tokuş, emeklilik döneminde de Alanya-Hadim yolu ile özellikle Kuşyuvası Mevkii'nin iyileştirilmesine yönelik girişimlerini sürdürmüş; bu güzergâhın devlet yolu statüsüne alınması için çaba göstermiştir. Bölge için kesintisiz bir ulaşım hattı oluşturmayı hedefleyen Tokuş, yaşamının son yıllarına kadar Alanya'nın gelişimine yönelik çalışmalarına devam etmiş ve 28 Aralık 1990 tarihinde vefat etmiştir.[77]

Yassıada yargılamaları Ahmet Asım Tokuş'un siyasi yaşamında önemli bir kırılma yaratmış olsa da, mevcut belgeler ve tanıklıklar onun yalnızca DP iktidarının bir temsilcisi değil, teknik uzmanlığını kamu hizmeti ve kalkınma politikalarına aktaran bir siyasal aktör olduğunu göstermektedir. DP içinde zaman zaman eleştirel bir tutum benimsemesi ve parti içi tartışmalara konu olması, Tokuş'un dönemin siyasal kutuplaşmaları içerisinde tek boyutlu bir figür olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir.

Sonuç

TBMM tutanakları, yerel basın, resmî belgeler ve kişisel tanıklıklar birlikte değerlendirildiğinde, Ahmet Asım Tokuş'un DP döneminde teknik uzmanlığını siyasal temsil anlayışıyla bütünleştiren dikkat çekici siyasal aktörlerden biri olduğu görülmektedir. Mühendislik eğitimi ve meslekî birikimi, onun milletvekilliğini yalnızca yasama faaliyetleriyle sınırlı görmeyen bir anlayış geliştirmesini sağlamış; ulaşım, şehircilik, altyapı, tarım, turizm ve teknik eğitim gibi farklı alanlarda yürüttüğü girişimler, yerel kalkınmayı birbirini tamamlayan unsurlar bütünü olarak ele aldığını göstermiştir. Alanya'nın kronikleşen ulaşım sorunlarına yönelik çalışmaları, şehir plânlamasına verdiği önem ve Damlataş Mağarası'nın turizm potansiyelinin değerlendirilmesine ilişkin girişimleri, teknik bilgi ile kamu hizmetini bir araya getiren bu yaklaşımın yerel ölçekteki yansımaları olmuştur.

Tokuş'un faaliyetleri yalnızca Alanya ile sınırlı kalmamış, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluş sürecindeki katkılarıyla ulusal ölçekte de karşılık bulmuştur. Teknik yükseköğretimin geliştirilmesine yönelik girişimleri, onun kalkınmayı yalnızca altyapı yatırımlarıyla sınırlamayan; nitelikli insan gücü, bilimsel bilgi ve kurumsallaşmayı da bu sürecin ayrılmaz parçaları olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Buna karşılık yürüttüğü bazı projelerin kamulaştırma, imar uygulamaları ve merkezî idareyle ilişkiler bakımından

[77] Akbaş, "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-7," *Gerçek Alanya Gazetesi*, 23 Ağustos 2022, Sayı 2160, 2; bkz. Ek-10.

tartışmalara konu olması, kalkınma politikalarının çok yönlü ve zaman zaman çatışmalı doğasını da ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Yassıada yargılamaları sırasında yaptığı savunmalar, teknik gerekçeleri ve kamu yararını ön plâna çıkaran yaklaşımının, değişen siyasal şartlar içerisinde nasıl sorgulandığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Ahmet Asım Tokuş'u kendi dönemi içerisinde farklı kılan temel unsur, teknik uzmanlığını yalnızca mesleki yaşamında değil, siyasal temsil anlayışında da belirleyici bir ilke hâline getirmesidir. Mühendislik formasyonu, kamu hizmetindeki meslekî deneyimi ve araştırmaya dayalı çalışma biçimi, yerel sorunlara yaklaşımını şekillendiren temel unsurlar olmuştur. Bu nedenle Tokuş için kalkınma; yalnızca yol, köprü veya bina inşa etmekten ibaret değildir. Şehir plânlamasından teknik eğitime, ulaştırmadan turizme, altyapı yatırımlarından yükseköğretime kadar uzanan geniş bir perspektif içerisinde, bilimsel bilgi, plânlama ve nitelikli insan gücü kalkınmanın ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilmiştir. Alanya'da gerçekleştirmeye çalıştığı projeler ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluş sürecindeki girişimleri ve TBMM'de gerçekleştirdiği söylem ve önerileri birlikte ele alındığında, yerel ve ulusal kalkınmayı aynı düşünsel çerçeve içerisinde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Tokuş, teknik uzmanlığını siyasal sorumlulukla bütünleştiren; araştırmayı, uzman görüşünü ve plânlamayı kamu yönetiminin vazgeçilmez unsurları olarak gören bir teknokrat milletvekili profili ortaya koymuştur. Onun siyasal pratiği, çok partili dönemin yalnızca hizmet odaklı yerel temsil anlayışını değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in kalkınmacı ve plânlamacı devlet anlayışının taşradaki yansımalarını da görünür kılmaktadır. Bu bakımdan Ahmet Asım Tokuş, Demokrat Parti döneminde teknik bilgi ile siyasal temsil arasında kurduğu ilişki sayesinde, teknokrat milletvekili tipolojisinin Cumhuriyet tarihindeki özgün örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-2/149-34-10, 23 Haziran 1958.

BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

BCA, 10-09-0-0/261-800-06, 1960-1962.

BCA, 142-24-16/105-82, 23 Mart 1956.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 9. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası.

TBMM. 10. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası.

TBMM. 11. Dönem Azalarına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD). Dönem IX, Cilt I, 29 Mayıs 1950.

TBMMTD. Dönem IX, Cilt V, 25 Şubat 1951.

TBMMTD. Dönem IX, Cilt V, 27 Şubat 1951.

TBMMTD. Dönem IX, Cilt XIII, 27 Şubat 1952.

TBMMTD. Dönem IX, Cilt XV, 20 Haziran 1952.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC). Dönem X, Cilt XIII, 21 Ağustos 1956.

TBMMZC. Dönem X, Cilt XVI, 29 Ocak 1957.

TBMMZC. Dönem X, Cilt XVII, 26 Şubat 1957.

TBMMZC. Dönem XI, Cilt IX, 27 Temmuz 1959.

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920-2010. Cilt 2, 1950-1980. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, 2010.

Araştırma Eserleri

Akbaş, Abdullah. *Toroslar'da Yaşam Hikayeleri*. Nova Art Yayınları, 2022.

Bağlum, Kemal. *Anıpolitik 1945-1960*. Bilgi Yayınevi, 1991.

Çağlayangil, İhsan Sabri. *Çağlayangil'in Anıları*. Haz. Tahsin Cılızoğlu. Bilgi Yayınevi, 2007.

Çetindere, Orkun Musa. *Alanya Postası Gazetesi'ne Göre Alanya (1948-1958)*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, 2025.

Çimrin, Hüseyin. "Antalya'da Ulaşım." İçinde *Dünden Bugüne Antalya*. Cilt 1. Editör Cengiz Sarı, 195-198. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.

Ersoy, Uğur. "Orta Doğu Teknik Üniversitesi." *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1961-2007* içinde, cilt 2, ed. Toker Çelik ve İlhan Tekeli, 617-655. Türkiye Bilimler Akademisi, 2009.

Gönüllü, Ali Rıza. Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960). Tarihçi Kitabevi, 2010.

Gönüllü, Ali Rıza. *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Alanya (1908-1938).* Atatürk Araştırma Merkezi, 2008.

Güçlü, Muhammet. *Dr. H. Burhanettin Onat ve Hayatı (1894-1976).* Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, 2004.

Selekler, Adnan. *27 Mayıs Zor Günler: Anılar, Olaylar, Yorumlar.* Başer Ofset, 1980.

Yassıada Yüksek Adalet Divanı Kararları, 14 Ekim 1960 - 15 Eylül 1961. Kabalcı Yayınları, 2007.

Yassıada Zabıtları. Cilt 2. Haz. Emine Gürsoy Naskali. Kitapevi Yayınları, 2011.

Süreli Yayınlar

Alanya Postası Gazetesi

Dünya Gazetesi

Gerçek Alanya Gazetesi

Şelale Gazetesi

Yeni Alanya Gazetesi

Makaleler

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-1." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 16 Ağustos 2022, Sayı 2154, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-2." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 17 Ağustos 2022, Sayı 2155, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-3." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 18 Ağustos 2022, Sayı 2156, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-4." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 19 Ağustos 2022, Sayı 2157, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-5." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 20 Ağustos 2022, Sayı 2158, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-6." *Gerçek Alanya Gazetesi*, 22 Ağustos 2022, Sayı 2159, 2.

Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-7." *Gerçek Alanya Gazetesi,* 23 Ağustos 2022, Sayı 2160, 2.

Dayar, Evren. "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1908-1950)." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17, sy. 33 (2021): 125-160.

Dim, Mehmet Ali. "ODTÜ'yü Kuran Alanyalı Tokuş." *Yeni Alanya Gazetesi,* 28 Aralık 2012, 2.

"20 Milletvekili daha Demokrat Parti'den İhraç Ediliyor." *Dünya Gazetesi,* 3 Ocak 1956, 1.

Onat, Burhanettin. "Alanya Yolunda." *Alanya Postası Gazetesi*, sy. 26-28, 26 Ağustos, 6 - 10 Eylül 1949.

Özer, Sevilay. "1950 ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya." *Akademik Bakış* 15, sy. 29 (2021): 263-290.

Sarıkadıoğlu, Cameleddin. "Fikrimizde Israr Ediyoruz." *Alanya Postası Gazetesi,* 2 Kasım 1948, Sayı 1, 2.

Sarıkadıoğlu, Cameleddin. "Konya'ya Hangi Yoldan Daha Tez Ulaşılır?" *Alanya Postası Gazetesi,* 16 Nisan 1951, Sayı 73, 1-2.

Sarıkadıoğlu, Cameleddin. "Milletvekilimiz Ahmet Tokuş Amerika Büyükelçisi ile Beraber Antalya'da." *Alanya Postası Gazetesi,* 25 Temmuz 1950, Sayı 52, 1, 3.

Sarıkadıoğlu, Cameleddin. "Tarım Bakanı'nın Alanya'yı Ziyareti Münasebetiyle." *Alanya Postası Gazetesi,* 15 Şubat 1951, Sayı 69, 1-2.

Sarıkadıoğlu, Cameleddin. "Valimizin Muvaffakiyetleri." *Alanya Postası Gazetesi,* 18 Nisan 1953, Sayı 121, 1-2.

Tokuş, Ahmet Asım. "Ahmet Tokuş'un Bir Mektubu." *Alanya Postası Gazetesi,* 8 Şubat 1949, Sayı 12, 1-2.

Tokuş, Ahmet Asım. "Alanya'nın Şehir Plânı Hakkında Oelsner Diyor ki!" *Alanya Postası Gazetesi,* 5 Temmuz 1949, Sayı 22, 1, 3.

Tokuş, Ahmet Asım. "Alanya'nın Varlığı." *Alanya Postası Gazetesi,* 4 Ekim 1949, Sayı 31, 2-3.

Tokuş, Ahmet Asım. "Yol Davamız." *Alanya Postası Gazetesi,* 1 Mart 1949, Sayı 13, 1-2.

Üstün, Çiğdem ve Saliha Özçiftçi. "Almanya'dan Türkiye'ye Göç Eden Bilim İnsanlarından Mimar Ord. Prof. Dr. Ing. H. C. Gustav Oelsner'in Kısa Yaşam Öyküsü ve Ona Ait Eserler." *VAKANÜVİS - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8, no. 1 (Mart 2023): 755-775.

"Mebusumuz A. Tokuş'un Vekilliği Müspet Safhada." *Şelale Gazetesi,* 24 Haziran 1949, Sayı 3343, 1.

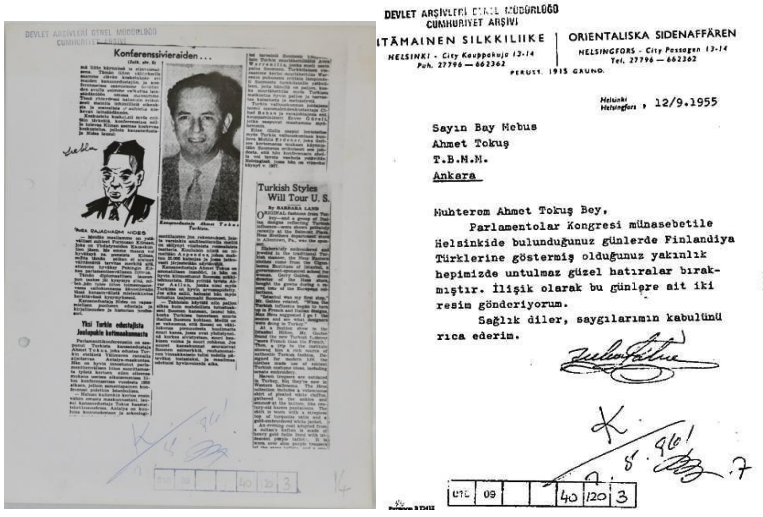
EKLER

Ek 1: Saint-Joseph Lisesi Raket Şampiyonası, Mayıs 1936,

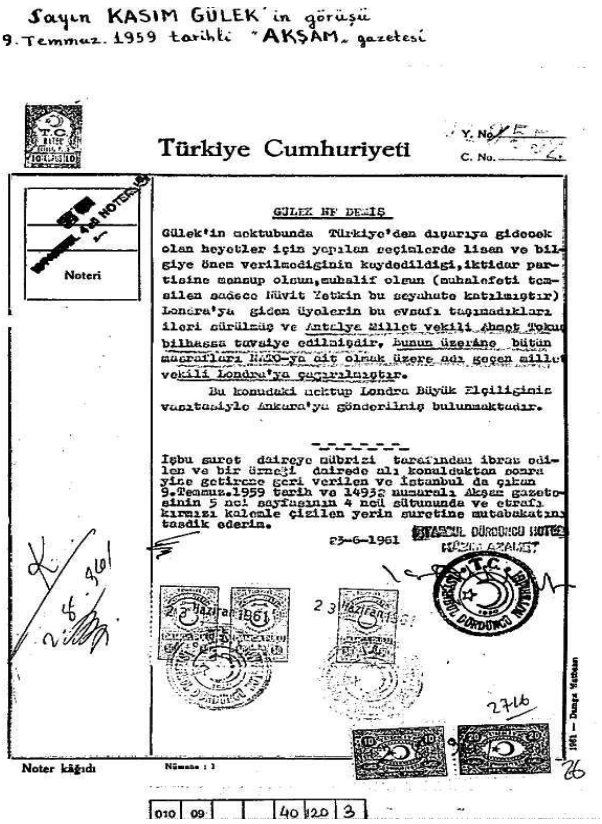
Kaynak. Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-1." Gerçek Alanya Gazetesi, 16 Ağustos 2022, Sayı 2154, 2.

Ek 2: Ahmet Asım Tokuş'un Finlandiya'da Düzenlenen Parlamentolar Arası Konferansa Katılımı (1955)

Kaynak. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 3: Ahmet Asım Tokuş'un TBMM NATO Grubu Heyetine Seçilmesi

Sayın KASIM GÜLEK'in görüşü
9.Temmuz.1959 tarihli "AKŞAM" gazetesi

Türkiye Cumhuriyeti

Y. No. C. No.

Noter

GÜLEK HF DEMİŞ

Gülek'in nektubunda Türkiye'den dışarıya gidecek olan heyetler için yapılan seçimlerde lisan ve bilgiye önem verilmediğinin kaydedildiği, iktidar partisine mensup olsun, muhalif olsun (muhalefeti temsilen sadece Nüvit Yetkin bu seyahate katılmıştır) Londra'ya giden üyelerin bu evsafı taşımadıkları ileri sürülüş ve Antalya Millet vekili Ahmet Tokuş bilhassa tevdiye edilmiştir. Bunun üzerine bütün muarızları NATO'ya dair olmak üzere adı geçen millet vekili Londra'ya çağırılmıştır.

Bu konudaki nektup Londra Büyük Elçiliğinin vasıtasiyle Ankara'ya gönderilmiş bulunmaktadır.

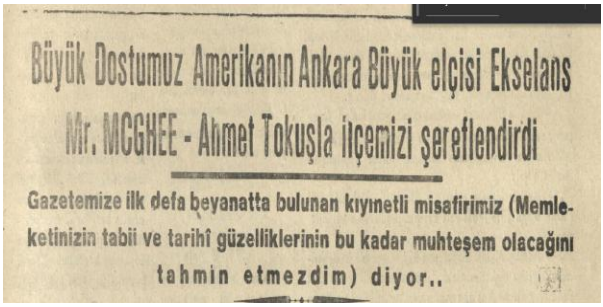
İşbu suret dairemiz mübrizi tarafından ibraz edilen ve bir örneği dairede alı konulduktan sonra yine getirene geri verilen ve İstanbul da çıkan 9.Temmuz.1959 tarih ve 14932 numaralı Akşam gazetesinin 5 nci sayfasının 4 ncü sütununda ve etrafı kırmızı kalemle çizilen yerin suretine mutabakatını tasdik ederim.

23-6-1961

Noter kâğıdı

Kaynak. BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 4: ABD Büyükelçisinin Alanya'yı Ziyareti

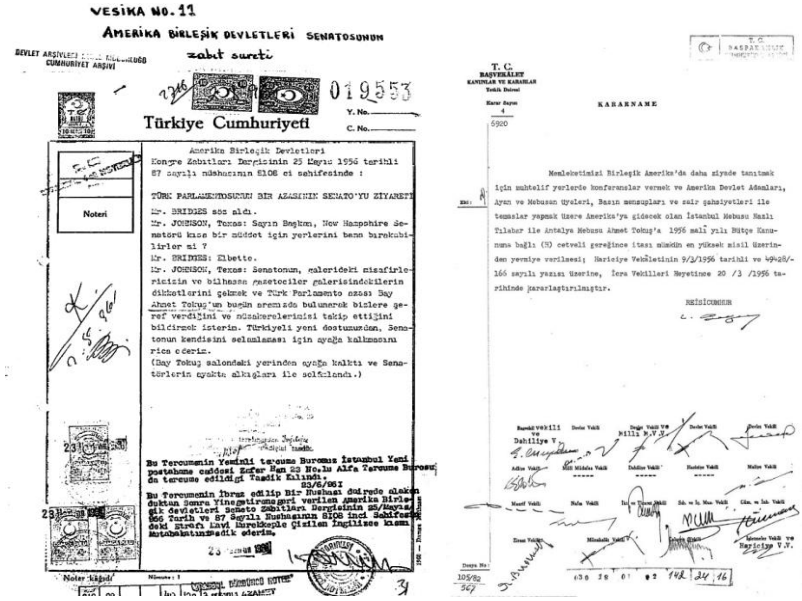

Büyük Dostumuz Amerikanın Ankara Büyük elçisi Ekselans
Mr. MCGHEE - Ahmet Tokuşla ilçemizi şereflendirdi

Gazetemize ilk defa beyanatta bulunan kıymetli misafirimiz (Memleketinizin tabii ve tarihî güzelliklerinin bu kadar muhteşem olacağını tahmin etmezdim) diyor..

Kaynak. Alanya Postası Gazetesi, 15 Nisan 1952, Sayı 97, 2.

Ek 5: Ahmet Asım Tokuş'un Amerika Birleşik Devletleri'nde Görevlendirilmesine İlişkin Resmî Belge

VESİKA NO. 11

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SENATOSUNUN

zabıt suretî

019553

Türkiye Cumhuriyeti

Amerika Birleşik Devletleri
Kongre Zabıtları Dergisinin 25 Mayıs 1956 tarihli
87 sayılı nüshasının 8108 ci sahifesinde :

TÜRK PARLAMENTOSUNUN BİR AZASININ SENATO'YU ZİYARETİ

Mr. BRIDGES söz aldı.

Mr. JOHNSON, Texas: Sayın Başkan, New Hampshire Senatörü kısa bir müddet için yerlerini benimle değiştirebilirler mi ?

Mr. BRIDGES: Elbette.

Mr. JOHNSON, Texas: Senatonun, galerideki misafirlerinizin ve bilhassa gazetecilerin galerisindekilerin dikkatlerini çekmek ve Türk Parlamento azası Bay Ahmet Tokuş'un bugün aramızda bulunarak bizlere gerçekleştirdiğini ve müzakerelerimizi takip ettiğini bildirmek isterim. Türkiyeli yeni dostumuzdan, Senatonun kendisini selamlaması için ayağa kalkmasını rica ederim.

(Bay Tokuş salonda yerinden ayağa kalktı ve Senatörlerin uzaktan alkışları ile selâmlandı.)

Noter

Noter tasdiki

T. C.
BAŞVEKALET
KADINLAR VE KARABALAR
Teftiş Dairesi

KARARNAME

6920

Memleketimizi Birleşik Amerika'da daha ziyade tanıtmak için muhtelif yerlerde konferanslar vermek ve Amerika Devlet Adamları, Ayan ve Mebusan Üyeleri, Basın mensupları ve sair şahsiyetleri ile temaslar yapmak üzere Amerika'ya gidecek olan İstanbul Mebusu Sayın Tüfekçi ile Antalya Mebusu Ahmet Tokuş'a 1956 malî yılı Bütçe Kanununa bağlı (N) cetveli gereğince itası mümkün en yüksek mislî üzerinden yevmiye verilmesi; Hariciye Vekilliğinin 9/2/1956 tarihli ve 4928/-166 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 20 /3 /1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHURUN

Başvekil Vekili ve Dahiliye V.
Devlet Vekili
Devlet Vekili
Devlet Vekili
Adliye Vekili
Milli Müdafaa Vekili
Maliye Vekili
Maliye Vekili
Nafıa Vekili
Sağlık ve Sos. Yrd. Vekili ve Milli E.V.V.
Gümrük ve Inh. Vekili
Ticaret Vekili
Hariciye V.V.

Kaynak. BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 6: Ahmet Asım Tokuş, ABD Senatosu Önünde

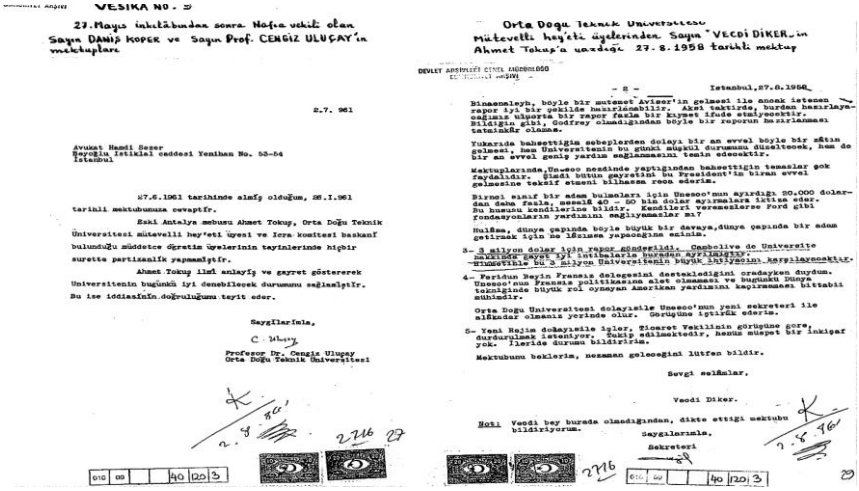
Kaynak. BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 7: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarafından Ahmet Asım Tokuş'a Fahri Doktora Verilmesi

Kaynak. Akbaş, Abdullah. "Hizmet Aşkıyla Yanan Bir Kişilik: Ahmet Tokuş-1." Gerçek Alanya Gazetesi, 16 Ağustos 2022, Sayı 2154.

Ek 8: Daniş Koper, Prof. Cengiz Ulusoy ve Vecdi Diker Tarafından Mahkemeye Sunulan Ahmet Asım Tokuş Hakkındaki Mektuplar

VESİKA NO. 5

27 Mayıs inkılâbından sonra Nafıa vekili olan Sayın DANİŞ KOPER ve Sayın Prof. CENGİZ ULUÇAY'ın mektupları

2.7. 961

Avukat Hamdi Sezer
Beyoğlu İstiklal caddesi Yenihan No. 53-54
İstanbul

27.6.1961 tarihinde almış olduğum, 26.I.961 tarihli mektubunuza cevaptır.

Eski Antalya mebusu Ahmet Tokuş, Orta Doğu Teknik Üniversitesi mütevelli heyʻeti üyesi ve İcra komitesi başkanı bulunduğu müddetce öğretim üyelerinin tayinlerinde hiçbir surette partizanlık yapmamıştır.

Ahmet Tokuş ilmî anlayış ve gayret göstererek Üniversitenin bugünkü iyi derecelerde durumunu sağlamıştır. Bu ise iddiasının doğruluğunu teyit eder.

Saygılarımla,

C. Ulusoy

Profesor Dr. Cengiz Ulusoy
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mütevelli heyʻeti üyelerinden Sayın VECDİ DİKER'in Ahmet Tokuş'a yazdığı 27.8.1958 tarihli mektup

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

- 2 -

İstanbul, 27.8.1958

Binaenaleyh, böyle bir mütenet Avizesi'in gelmesi ile emsal istenen rapor iyi bir şekilde hazırlanabilir. Aksi takdirde, burdan hazırlayacağınız rapor farklı bir kıymet ifade etmiyecektir. Bildiğin gibi, Godfrey olmadığından böyle bir raporun hazırlanması tatminkâr olamaz.

Yukarıda bahsettiğim sebeplerden dolayı bir an evvel böyle bir rapor gelmesi, hem Üniversitenin bu günkü müşkül durumunu düzeltecek, hem de bir an evvel geniş yardım sağlanmasını temin edecektir.

Mektuplarında, Unesco nezdinde yaptığından bahsettiğin temaslar çok faydalıdır. Şimdi bütün gayretini bu Yönde sarf ederek bir an evvel gelmesine teşvik etmeni bilhassa rica ederim.

Birinci sınıf bir adam bulmaları için Unesco'nun ayırdığı 20.000 dolardan daha fazla, meselâ 40 - 50 bin dolar ayırmaları lâzım gelir. Bu hususu kendilerine bildir. Kendileri veremezlerse Ford gibi fondasyonların yardımını sağlıyamazlar mı?

Hulâsa, dünya çapında böyle büyük bir davaya, dünya çapında bir adam getirmek için ne lüzumsa yapacağına emin ol.

3- 3 milyon dolar için rapor gönderildi. Cumhuriyet Üniversitesi nevzuatı gayet iyi tetkiklerden sonra ayrılmıştır. Mümkünse bu 3 milyon Üniversitemiz için büyük ehemmiyeti karşılayacaktır.

4- Feridun Zeyin Fransız delegesini desteklediğini cradayken duydum. Unesco'nun Fransız politikasına alet olmaması ve bugünkü Dünya teşkilâtında büyük rol oynayan Amerikan yardımını kaybetmemesi bittabii istenilir.

Orta Doğu Üniversitesi dolayısıyle Unesco'nun yeni sekreteri ile alâkalar olmanız yerinde olur. Görüşüme iştirâk ederim.

5- Yeni Nazım doğayısıyle işler, Ticaret Vekilinin görüşüne göre, durdurulmak istenmiyor. Durup edilmektedir, henüz müspet bir inkişaf yok. Herhâlde durumu bildiririm.

Mektubumu beklerim, nezamen gelecceğini lütfen bildir.

Sevgi selâmlar,

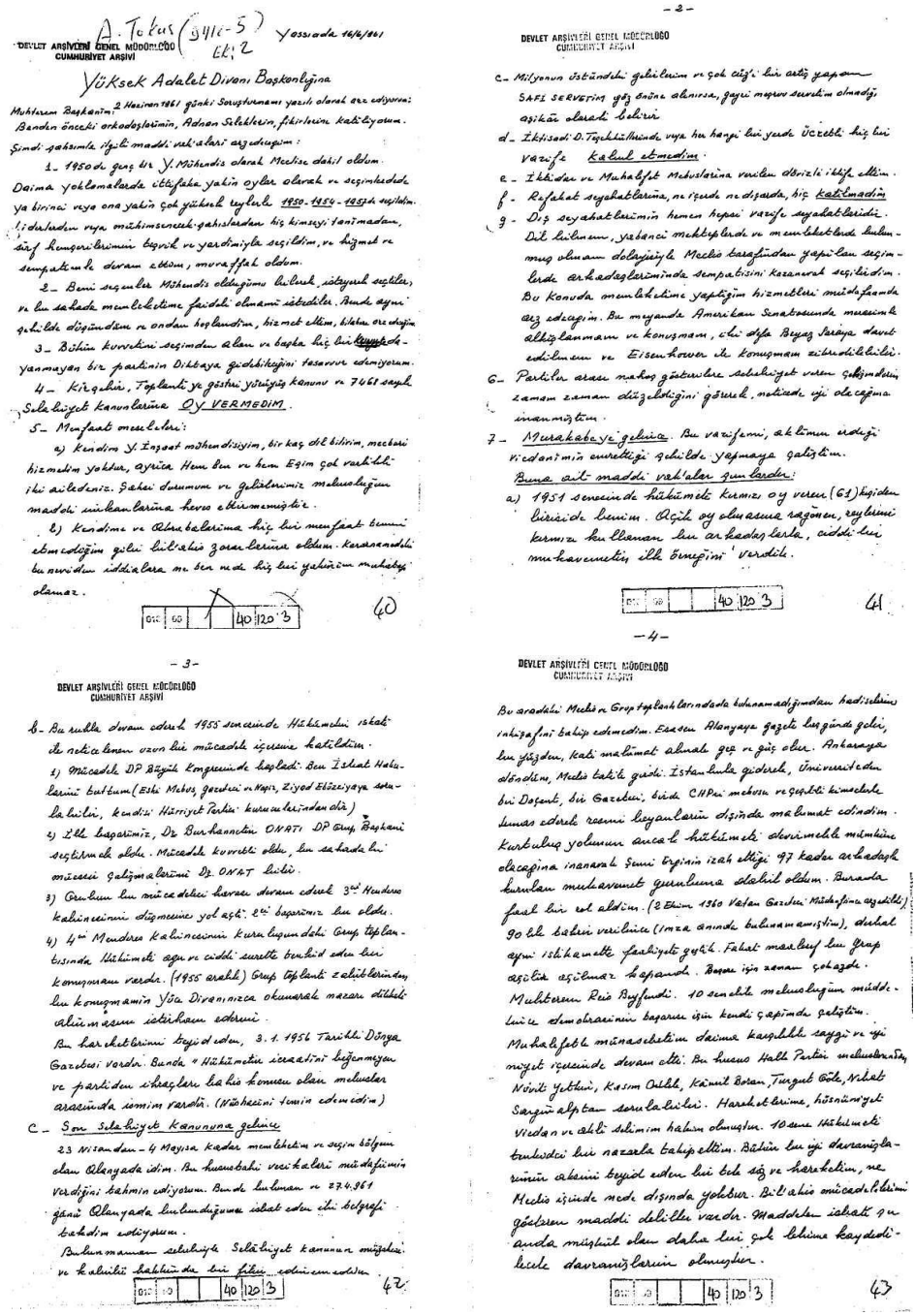
Vecdi Diker.

Not: Vecdi bey burada olmadığından, dikte ettiği mektubu bildiriyoruz.

Saygılarımla,
Sekreteri

Kaynak. BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 9: Ahmet Asım Tokuş'un El Yazısıyla Kaleme Aldığı Savunma İfadesi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

A. Tokuş (3416-5) Ek: 2 Yozgatda 16/6/961

Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına

Muhterem Başkanım; 2 Haziran 1961 günkü Soruşturmanızı yazılı olarak arz ediyorum: Bandırın önceki arkadaşlarımın, Adnan Silahtaroğlu'nun fikirlerinin katılıyorum. Şimdi gabamla ilgili maddi vakıaları arz edeceğim:

1- 1950 de genç bir Y. Mühendis olarak Meclise dahil oldum. Daima yoklamalarda iktidar partisine yakın oylar olarak ve seçimlerde ya birinci veya ona yakın çok yüksek reylerle 1950-1954-1957 de seçildim. (idarelerden veya mühimsenecek gahsiyetlerden hiç kimseyi tanımadan, sırf kongrelerimin beyrik ve yardımıyla seçildim, ve bu görevde bulundum.

2- Beni seçenler Mühendis olduğumu bildiler, istiyerel seçtiler, ve bu sahada memleketime faydalı olmamı istediler. Bunda aynı gaye bildiğimden ve ondan başka bir maksadım olmadığından, bu vazifeyi kabul ettim, bu hizmeti ifa ettim, bütün enerjimi sarfettim.

3- Bütün kuvvetini seçimden alan ve başka hiç bir kaynağa dayanmayan bir partinin Diktatörlüğüne gidebileceğini tasavvur edemiyorum.

4- Kırşehir, Toplantı ve gösteri yürüyüş kanunu ve 7461 sayılı Seçimler Kanunlarının OY VERMEDİM.

5- Menfaat münasebetleri:

a) Kendim ve Ailem bakımından: Ziraat mühendisiyim, bir kaç dil bilirim, mesleki hizmetim yoktur, ayrıca Hem Ben ve hem Eşim çok varlıklı ihi ailedeniz. Şahsi durumum ve gelirlerimiz malumunuzdur, maddi menfaatlerime hevesi etmemiştir.

b) Kendime ve Akrabalarıma hiç bir menfaat temin etmediğim gibi bilakis zararlarına oldum. Kanaatimdir bu noktadaki iddialara mesnet teşkil edecek hiç bir vakıa mevcut olamaz.

40 120 3 60

- 2 -

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

c- Milyonun üstündeki gelirlerim ve çok cüzi bir artış yapan SAFE SERVERin göz önüne alınırsa, gayri meşru servetim olmadığı aşikar olarak belirir.

d- İktisadi D. Teşkilatında veya bu hangi bir yerde Ücretli hiç bir vazife kabul etmedim.

e- İktidar ve Muhalefet Mebuslarına verilen dörtlü ikiye çıktım.

f- Refakat seyahatlerime, nerede ne dışarda, hiç katılmadım.

g- Dış seyahatlerimin hemen hepsi vazife seyahatleridir. Dil bilirim, yabancı memleketlerde ve memleketlerde bulunmuş olmam dolayısiyle Meclis kongrelerinden yapılan seçimlerde arkadaşlarımın sempatisini kazanarak seçildim. Bu konuda memleketime yaptığım hizmetleri münakaşa edeceğim. Bu meyanda Amerikan Senatosunda muazzam alkışlanmam ve konuşmam, iki defa Beyaz Saraya davet edilmem ve Eisenhower ile konuşmam zikredilebilir.

6- Partiler arası nahoş gösterilere sebebiyet veren şikayetlerin zaman zaman düzeltildiğini görerek, netice işi olacağına inanmıştım.

7- Müracaat ve gelirim. Bu vazifemi, aklımın erdiği vicdanımın emrettiği şekilde yapmaya çalıştım.

Buna ait maddi vakıalar şunlardır:

a) 1951 senesinde hükümetin kırmızı oy verem (61) beşiden birisinde benim. Açık oy olmasına rağmen, seçimimi kırmızı kuşlanan bu arkadaşlarla, cüzdi bir mukavemetin ilk örneğini verdik.

40 120 3 61

- 3 -

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

b- Bu suretle devam ederek 1955 senesinde Hükümetin iskat ile neticelenen uzun bir mücadele içerisine katıldım.

1) Mücadele DP Büyük Kongresinde başladı. Ben İskat Hadiselerini bütün (Eski Mebus gazeteci ve Nasir, Ziyad Ebüzziyaya sorulabilir, kendisi Hürriyet Partisi kurucularından oldu)

2) İlk başarımız, Dr Burhanettin ONAT'ı DP Grup Başkanı seçtirmek oldu. Mücadele kuvvetli oldu, bu sahada bir müessese çalışmalarını Dr ONAT bilir.

3) Gerilim bu mücadelenin havası devam ederek 3üncü Menderes kabinesinin düşmesine yol açtı. 2nci başarımız bu oldu.

4) 4ncü Menderes kabinesinin kuruluşundaki Grup toplantısında Hükümeti açık ve ciddi surette tenkid eden bir konuşmam vardır. (1955 aralık) Grup toplantı zabıtlarından bu konuşmamın yüz divanımızca okunarak mazan dikkate alınmasını istirhamı edenim.

Bu harekatlarımı beyid eden, 3.1.1956 Tarihli Dünya Gazetesi vardır. Bunda 4 Hükümetin icraatını beğenmeyen ve partiden ihraçları kabil konuşan olan mebuslar arasında ismim vardır. (Müracaatı temin edeceğim)

c- Son Seçimler Kanununa gelince

23 Nisandan - 4 Mayısa kadar memleketim ve seçim bölgem olan Ordu'da idim. Bu hususdaki vaziyetlerimi müdafaamda verdiğim beyanımı ediyorum. Bunda bulunmam ve 27.4.961 günü Ordu'da bulunduğumu isbat eden iki belgeyi takdim ediyorum.

Bulunmamam sebebiyle Seçimler kanununa müşkülat ve kabiliyet bahsinde bir fikir edinemedim.

40 120 3 62

- 4 -

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bu arada bu Meclis'in Grup toplantılarında bulunamadığımdan hadiselerin mahiyetini takip edemedim. Esasen Almanya'ya gazete kaçağında gelir, bu yüzden, kati malumat alınak güç ve güç olur. Ankara'ya döndüm, Meclis tatilde gördük. İstanbul'da giderek, Üniversiteden bir Doçent, bir Gazeteci, bir CHPnin mebusu ve geçirdiği hadiseleri tasrih ederek resmi beyanlarının dışında malumat edindim. Kurtuluş yolunun ancak bu hükümetle devirmekle mümkün olacağına inanarak şimdi bizim izah ettiğimiz 97 kadar arkadaşla kurulan muhalefet grubuna dahil oldum. Burada fiaal bir rol aldım. (2 Ekim 1960 Vatan Gazetesi Müdafaa açıklaması) 90 lık bakiyi verilince (imza aninda bulunamadığım) dahil 90 lık bakiyi verilince (imza aninda bulunamadığım) dahil oldu. Fakat maalesef bu grup aşırı istikamette faaliyete geçti. Fakat maalesef bu grup aşırı istikamette faaliyete geçti. Fahat maalesef bu grup aşırılık taraftarı çoğaldı. Bazan işin zamansız çoğaldı. Bazan işin zamansız çoğaldı. Mubtedi Reis Beyfendi. 10 senelik mebusluğumun müddetince elemlarımın başarısı için kendi çapımda çalıştım. Muhalefetle münasebetlerim daima karşılıklı saygı ve iyi niyet içerisinde devam etti. Bu hususu Halk Partisi mebuslarından Nüvit Yetkin, Kasım Ortak, Kamil Boran, Turgut Göle, Nihat Sargın alıp tam sorulabilir. Hareketlerime, hüsnüniyet, vicdan ve akli selimim hakim olmuştur. 10 senelik hükümeti tenkidci bir nazarla takip ettim. Bütün bu iyi devrimizin aksini beyid eden bir bir söz ve hareketim, ne Meclis içinde nede dışında yoktur. Bu'akis mücadelelerini göstermek maddi delillerim vardır. Maddelerin isbatı için de müşkülat olan dahil bir şeh bahsine kaydedilerek davranışlarının olmuştur.

40 120 3 63

Kaynak. BCA, 10-09-0-0/40-120-03, 1960-1961.

Ek 10: Ahmet Asım Tokuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Birlikte

Kaynak. Gerçek Alanya Gazetesi, 23 Ağustos 2022, Sayı 2160, 2.

Extended Abstract

An examination of parliamentary records, local newspapers, memoirs, official documents, and personal testimonies reveals that Ahmet Asım Tokuş was one of the notable political figures of the Democratic Party era in terms of both local development and national technical education policies. As a politician with an engineering background, Tokuş combined technical expertise with political activity and became actively involved in urban plânning, transportation, infrastructure, agriculture, tourism, and higher education policies.

One of the areas in which Tokuş's influence became most visible was the modernization of Alanya. His articles published in the local press, public statements regarding municipal practices, and speeches in the Turkish Grand National Assembly demonstrate that he approached urban plânning not merely as a matter of physical construction, but as a comprehensive process integrating climate, public health, tourism, transportation, and economic development. In particular, his role in the construction of the Alanya–Konya and Antalya-Alanya highways, together with his ability to establish connections with the central bureaucracy and prioritize infrastructure investments, provides significant examples of regional development policies in mid-twentieth-century Turkey.

The study also examines Tokuş's views on forestry policies and rural development. His parliamentary speeches reveal that he opposed the forced resettlement of forest villagers and instead advocated development policies based on improving local conditions in their original locations. Likewise, his evaluations of roads, transportation, and urban plânning indicate that he regarded infrastructure not simply as a technical issue, but as one of the principal foundations of economic development.

An important section of the article focuses on the establishment of the Middle East Technical University (METU). Documents and testimonies indicate that Tokuş played an active role in the foundation of the university not only through legislative processes but also through international diplomatic initiatives. His contacts with the United Nations and the United States, efforts to bring foreign experts to Turkey, and initiatives aimed at establishing the university's financial infrastructure contributed significantly to the institutional formation of METU. In particular, his insistence on allocating a large campus area for the university may be regarded as a remarkable example of long-term plânning.

Following the military coup of 27 May 1960, Tokuş was tried at Yassıada. When his defense statements, expert reports, and contemporary press coverage are evaluated together, it becomes evident that he defended himself primarily on the basis of public interest and technical reasoning. Documents indicating that he occasionally adopted a critical stance within the Democratic Party further suggest that he did not fully conform to strict party orthodoxy. In this respect, Tokuş may be considered an important example of technocratic political culture during the Democratic Party era.

In conclusion, Ahmet Asım Tokuş emerges as a political actor who combined technical expertise with political activity and played an influential role in local development, technical education, urban plânning, and infrastructure policies. Evaluated within the contexts of Alanya's modernization, the establishment of METU, and the development policies of the Democratic Party period, his activities provide an important case for understanding Turkey's twentieth-century modernization and development experience.

Beyanlar / Declarations

Etik Kurul - *Ethical Committee*: Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

Hakem Değerlendirmesi - *Peer-review*: Dış bağımsız hakemlerce çift taraflı kör hakemlik sürecinden geçirilmiştir. *Externally and double-blind peer-reviewed*.

Çıkar Çatışması - *Conflict of Interest*: Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. *The author(s) have no conflicts of interest to declare*.

Finansal Destek - *Financial Disclosure*: Yazar(lar), bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. *The author(s) declared that this study has received no financial support*.